

VERTAISTUEN JA DRAAMAN VOIMA TYTTÖJEN
TEATTERIPRODUKTIOSSA

Nina Fuss
Marja-Leena Haaksluoto
Opinnäytetyö
Syksy 2013
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Fuss, Nina & Haaksluoto, Marja-Leena.

Vertaistuen ja draaman voima tyttöjen teatteriproduktiossa. Helsinki, syksy 2013, 89 s., 2 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK).

Vertaistuen ja draaman voima tyttöjen teatteriproduktiossa, oli toiminnallinen opinnäytetyö. Teatteriproduktio oli tarkoitettu Uudellamaalla lastensuojelun perhehoitoon sijoitetuille raskauden aikana alkoholille altistuneille tytöille. Työelämälähtöisen opinnäytetyön yhteistyökumppanina oli Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry. Teatteriproduktio toteutettiin lokakuun 2012 - toukokuun 2013 aikana. Ryhmä kokoontui kerran viikossa tiistai-iltaisin kulttuuritila Mellarissa Mellunmäessä. Toiminnan tarkoituksena oli antaa tytöille positiivisia kokemuksia esillä olosta, uusia tapoja toimia ryhmässä, vahvistaa heidän itseluottamustaan, ilmaisukykyään ja luoda uusia ystävyys-suhteita ryhmän sisällä. Tavoitteena oli myös onnistunut teatteriesitys.

Ryhmään kuului neljä tyttöä ja ohjaajia ryhmätoiminnassa oli kolme. Toiminnallisina menetelminä olivat leikki ja draama. Ohjaajien kesken vastuu jaettiin leikkien ja draamaharjoitusten sekä näytelmän ohjaamiseen ja tyttöjen sosiaaliseen tukeen. Toiminta sisälsi erilaisia toiminnallisia leikki- ja draamaharjoituksia ja näytelmän työstämistä. Näytelmä esitettiin toukokuun 2013 lopussa kaksi kertaa.

Toiminnan arvioinnin tukena käytettiin osallistuvaa havainnointia, johon käytettiin apuna havainnointilomaketta. Havainnot kirjattiin ryhmäkertojen päätteeksi lomakkeisiin. Havainnoitavat asiat olivat ryhmän jäsenten aktiivisuus, kontakti toisiin lapsiin ja aikuisiin, keskittymiskyky, tunnetilat ja sanalliset ilmaisut. Toiminnan arvioinnin tukena palautetta kerättiin ryhmään osallistuvilta tytöiltä ja yhteistyökumppaneilta.

Vertaisryhmän toimintaan osallistuvilta tytöiltä saatu palaute oli positiivista, tärkeimmiksi asioiksi koettiin uudet ystävyys-suhteet, leikki ja esiintyminen. Yhteistyökumppanit kokivat toiminnan olleen onnistunutta, tärkeimpinä asioina nähtiin tyttöjen rohkaistuminen ja uudet ystävyys-suhteet. Toiminnallisen opinnäytetyön aikana tehdyt havainnot tukivat palautetta. Tyttöjen itsetunnon kohoaminen, uudet ystävät ja rohkeus esiintyä olivat prosessin aikana toteutuneita tavoitteita.

Tämän opinnäytetyön mukaan toiminnalliset vertaisryhmät toimivat hyvin yhtenä lastensuojelun sijaishuollon työmenetelmänä.

Asiasanat: toiminnallinen opinnäytetyö, FASD, sijaishuolto, vertaistuki, leikki, draama, ryhmän ohjaaminen.

ABSTRACT

Fuss, Nina and Haaksluoto, Marja-Leena. Peer support and drama at girls' theatre production. Helsinki, Autumn 2013, 89 p., 2 appendices. Language: Finnish.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The thesis was a functional thesis. The theatre production was for girls taken into foster care due to exposure of alcohol abuse during their mothers' pregnancy. This thesis was carried out in partnership with The Southern Finland Foster Family Association. The theatre production took place in October 2012 - May 2013.

The group consisted of four girls and three supervisors. The functional methods used in the group were play and drama. The supervisors' roles were to plan and execute play and drama exercises, direct a theatre production and support the girls socially. The theatre production was presented twice in the end of May 2013. The purpose of the activity was to give girls positive feelings, to find new ways of working in group, to strengthen self-confidence and articulation and to build new friendships within the group. The objective was also a successful theatre production.

The method used to evaluate success of the activity was participatory observation with help of an observation form. The activity of group members, contact with other children and adults, concentration, moods and verbal expressions were observed. Feedback to evaluate the thesis was gathered from the girls and the co-operating partners.

The feedback from the girls was positive. The girls felt that the group gave them new friends and they liked plays and performing. The co-operating partners felt that the activity was successful. Most important improvement in their opinion was that the girls got more courage and new friends. The observations made during the functional thesis supported this feedback. Increasing the girls' self-esteems, new friends and courage to perform were achieved objectives.

According to this thesis peer support groups work well as a work method in foster care and child protection.

Keywords: functional thesis, FASD, foster care, peer support, play, drama, group guidance

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry yhteistyökumppanina	9
2.2 Opinnäytetyön tavoitteet	9
3 VERTAISTUKI	11
3.1 Vertaisryhmän tavoitteita	11
3.2 Aiemmat toiminnalliset vertaisryhmät lastensuojelussa	12
3.3 Lasten, nuorten ja ohjaajien kokemuksia vertaisryhmistä	13
4 MITÄ ON FASD?	15
4.1 Raskauden aikaisen alkoholin käytön haasteita	15
4.2 Raskauden aikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamat vauriot	17
4.3 FASD-lasten vahvuudet ja pulmat	20
4.4 Kuntoutus	22
5 SIJAISHUOLTO	25
5.1 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle	25
5.2 FASD-lapsi perhehoidossa	27
5.3 Sijaisperheiden rooli ja haasteet	28
6 TOIMINNALLISET MENETELMÄT	32
6.1 Osallistuva havainnointi	32
6.2 Leikki	34
6.3 Draama	36
7 RYHMÄN OHJAAMINEN TYÖMENETELMÄNÄ	39
7.1 Ryhmädynamiikka	39
7.2 Ryhmän kehitysvaiheet	40
7.3 Ryhmän ohjaaminen	41
7.4 Draaman ohjaamisessa huomioitavia asioita	43
8 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	45

9 DRAAMARYHMÄN TOIMINTA	47
9.1 Tutustumista ja ryhmäytymistä	47
9.2 Leikin ja draaman voimin kohti näytelmää.....	48
9.3 Näytelmän harjoitukset alkavat.....	49
9.4 Harjoituksia, haasteita ja mukavaa yhdessä oloa	51
9.5 Näytelmän viimeisiä harjoituksia	53
9.6 Näytelmän esitykset yleisölle.....	55
10 ARVIOINTI	57
10.1 Työiltä saatu palaute	57
10.2 Yhteistyökumppaneilta saatu palaute.....	58
10.3 Opinnäytetyöntekijöiden arviointi	60
11 POHDINTA	64
11.1 Prosessin pohdinta	64
11.2 Ammatillinen kasvu.....	66
11.3 Kehittämisen- ja jatkoehdotukset.....	68
LÄHTEET	71
LIITE 1: Havaintilomake	78
LIITE 2: Näytelmä	79

1 JOHDANTO

Lastensuojelun asiakasmäärät ovat viime vuosina lisääntyneet (Heinonen, Väisänen & Hippo 2012, 1), joten myös tuen tarve lasten ja nuorten elämässä on ajankohtaisempi kuin koskaan. Vertaisryhmissä tuetaan lapsen elämänhallintaa ja tarjotaan myös hyviä ja turvallisia aikuissuhteita. Parhaimmillaan lapsi tuntee ryhmässä itsensä merkitykselliseksi, jolloin hänen omanarvontuntonsa ja elämänilonsa lisääntyvät. Vertaisryhmätoiminta ei ole vielä vakiintunut työmenetelmä lastensuojelussa, joten halusimme antaa oman panoksemme mallintamalla työmenetelmää yhdessä Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen kanssa.

Opinnäytetyömme, Vertaistuen ja draaman voima tyttöjen teatteriproduktiossa, oli toiminnallinen vertaisryhmä 10–12-vuotialle raskauden aikana alkoholille altistuneille tytöille. Toiminta oli tarkoitettu Uudellamaalla lastensuojelun perhehoitoon sijoitetuille tytöille. Opinnäytetyömme aihe nousi Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksessä heränneestä ajatuksesta järjestää perheisiin sijoitetuille tytöille ilmaisupainotteinen ryhmä. Vertaisryhmistä on saatu hyviä kokemuksia, mutta vastaavaa toimintaa tälle kohderyhmälle ei ollut aiemmin järjestetty. Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja yhteistyökumppanimme oli Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry.

Produktion tavoitteena oli vahvistaa osallistujien itseluottamusta, ilmaisukykyä sekä luoda uusia suhteita vertaisryhmän sisällä. Tavoitteena oli myös tarjota positiivisia kokemuksia esilläolosta ja uusia tapoja toimia ryhmässä. Onnistunut teatteriesitys vahvistaisi tavoitteiden toteutumisen. Tavoitteenamme oli myös luoda alalle jotain uutta, jota voi hyödyntää yhtenä työmenetelmänä lastensuojelussa. Vertaisryhmään osallistui neljä tyttöä. Ryhmätoiminta alkoi lokakuussa 2012. Kokoonnuimme kerran viikossa tiistaisin klo 17.30–19.30 kulttuuritila Melarissa. Aloitimme draamaharjoituksilla ja leikeillä edeten näytelmään ja esityksiin toukokuussa 2013.

Opinnäytetyön aiheessa kiehtoi toiminnallisuus ja käytännön toiminta sijoitetujen lasten kanssa. Kiinnostavaa aiheessa olivat lastensuojelun sijaisperheto-

mintu ja raskauden aikaisen alkoholin käytön tuomat haasteet lapsen ja sijaisperheiden arjessa. Toiminnan arvioinnin välineenä käytimme osallistuvaa havainnointia, kirjaten havainnot jokaisen tapaamisen jälkeen. Osallistuimme ryhmän toimintaan, leikki- ja draamaharjoituksiin ja olimme mukana myös näytelmässä. Halusimme kehittyä ammatillisesti ryhmänohjaajina ja harjaantua havainnoinnissa menetelmänä.

Lastensuojelulla on keskeinen asema alkoholin vaurioittamien lasten elämässä. FASD-lapsille ei ole sosiaali- ja terveyspalveluissa selvää toimintamallia kuntoutuksen järjestämiseen. Yhtenä hankaluutena on se, ettei alkoholin vaurioittamien lasten määrästä ole tarkkaa tietoa, eikä heillä aina ole tarkkaa diagnoosia. (Asikainen 2011, 81–82.)

Opinnäytetyön teoriaosassa käsittelemme raskaudenajan alkoholinkäytön vaikutuksia lapseen sekä lasten sijoittamista perheisiin. Kerromme vertaisryhmästä tukimuotona ja aiemmista toiminnallisista vertaisryhmistä lastensuojelussa sekä niistä saatuja kokemuksia. Toiminnallisina menetelminä opinnäytetyössämme olivat leikki ja draama ja työmenetelmänä ryhmän ohjaaminen. Lopuksi kerromme draamaryhmän toiminnasta, havainnoistamme ja arvioimme produktion onnistumista pohtien opinnäytetyön prosessia, ammatillista kasvua ja kehittämisen- ja jatkoehdotuksia.

Toivomme, että opinnäytetyön raporttimme tarjoaa mallin tulevaisuudessa vastaavanlaisen ryhmätoiminnan suunnittelemiseksi ja järjestämiseksi sijoitetuille FASD-lapsille. Prosessin aikana arvostuksemme sijaisperheitä kohtaan kasvoi ja toivommekin, että toiminnasta hyötyvät sosiaalialan ammattilaisten lisäksi arvokasta työtä tekevät sijaisperheet ja ennen kaikkea sijoitetut lapset ja nuoret.

2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT

Vertaisryhmät muodostuvat henkilöistä, joilla on samanlainen elämäntilanne tai yhteinen ongelma, joka yhdistää heitä. Vertaistuen ja -ryhmien toiminnan sisältö, toteuttamistapa ja tavoitteet voivat olla hyvin erilaisia. Ryhmät voivat olla virallisesti tai epävirallisesti syntyneitä ryhmiä. (Pölkki & Raitanen 2007, 11.)

Vertaistoiminnalla tarkoitetaan esimerkiksi oman avun ryhmiä, tukiryhmiä ja läheisryhmiä. Lasten hyvinvoinnin turvaamiseksi kaikissa olosuhteissa, myös lasten ollessa sijoitettuna biologisen perheen ulkopuolelle, on ammattiauttajien ohella vertaisilla tärkeä rooli. Vertaiset voivat olla lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria, heidän biologisia vanhempiaan tai sijaisvanhempiaan lapsineen. (Pölkki & Raitanen 2007, 11.)

Lasten ja nuorten vertaisryhmätoimintaa on järjestetty Ruotsissa, Kanadassa ja Yhdysvalloissa. Ryhmissä on ollut lapsia, jotka ovat kokeneet esimerkiksi vanhempien päihderiippuvuuden, perheväkivaltaa tai vanhempien avioeron. Toimijoiden kokemukset ovat olleet rohkaisevia, vaikka tuloksia ei aina ole systemaattisesti arvioitu. Suomessa lasten vertaisryhmätoiminta on vilkastunut 2000-luvulla. Vertaisryhmätoiminnan järjestäjinä ovat olleet järjestöt ja kuntien lastensuojelu. (Pölkki & Raitanen 2007, 12.)

Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksessä oli herännyt ajatus järjestää perheisiin sijoitetuille 10–13-vuotiaalle tytöille ilmaisupainotteinen ryhmä. Vertaisryhmistä oli saatu hyviä kokemuksia, mutta tämänikäisille tytöille ei vastaavaa toimintaa ollut vielä ollut. FASD-tytöille katsottiin yhdistyksen puheenjohtajan Tiina Pitkon (2012) mielestä olevan tarvetta nimenomaan toiminnalliseen vertaisryhmään.

2.1 Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry yhteistyökumppanina

Uudenmaan sijaiskotiyhdistys on perustettu vuonna 1983. Jäsenenä yhdistyksessä on 500 sijaisvanhempaa ja yhdistys on Suomen suurin alallaan. Yhdistyksellä on edustus Perhehoitoliiton hallituksessa ja sen myötä myös Pesäpuun hallituksessa. Pesäpuu ry on vuonna 1998 perustettu lastensuojelujärjestö, joka ylläpitää valtakunnallista lastensuojelun erityisosaamisen keskusta. (Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry 2012.)

Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksellä on edustaja myös valtakunnallisessa ”Perhehoito”-lehden toimitusneuvostossa, lisäksi yhdistyksellä on oma ”Torvi”-lehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Sijaiskotiyhdistyksen toiminta tukee sekä sijaisvanhempia että koko perhettä. Se järjestää koulutusta esimerkiksi perhehoitajan asemasta ja toimintaa koko perheelle, muun muassa pienryhmiä. Yhdistys välittää osallistujia erilaisiin projekteihin sekä tutkimus- ja opinnäytetöihin. (Uudenmaan sijaiskotiyhdistys ry 2012.)

Uudenmaan sijaiskotiyhdistys oli saanut rahoituksen opinnäytetyömme teatteri- ja musiikkiin SOS- lapsikyläsäätiöltä. Säätiö julisti haettavaksi apurahaa sijoitettujen lasten kulttuuritoimintaan keväällä 2012. (Tiina Pitko, henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.) SOS-lapsikylä ry perusti SOS- lapsikyläsäätiön vuonna 1989. Säätiön tarkoituksena on lasten hyvinvoinnin edistäminen. Säätiö tukee ensisijaisesti lapsia ja nuoria, jotka ovat vaarassa menettää kotinsa tai ovat sen menettäneet. Säätiö myöntää avustuksia ja apurahoja lasten ja nuorten kulttuuri- ja urheilutoimintaan. (SOS-lapsikyläsäätiö i.a.) Saatua avustusta käytettiin esimerkiksi tilojen vuokraan ja tyttöjen välipalaan.

2.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Produktion tarkoituksena oli tarjota siihen osallistuville 10–13-vuotiaille FASD-tytöille positiivisia kokemuksia esilläolosta, iloa ja uusia tapoja toimia ryhmässä. Tavoitteena oli vahvistaa osallistujien itseluottamusta ja ilmaisukykyä sekä luoda uusia suhteita vertaisryhmän sisällä. Halusimme myös tarjota lapsille uusia,

turvallisia aikuissuhteita. Halusimme kehittyä ammatillisesti ryhmän ohjaamisessa toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen sekä harjaantua osallistuvassa havainnoinnissa.

Tavoitteena oli aikaan saada onnistunut teatteriesitys luoden alalle jotain uutta, jota voisi tulevaisuudessa hyödyntää mallina toiminnallisille vertaisryhmille. Yhdessä Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen kanssa tavoitteenamme on vakiinnuttaa vertaisryhmätoiminta osaksi lastensuojelun sijaishuollon perustyötä. Tavoitteena oli myös tehdä yhteistyötä eri ammattiryhmien välillä yhdessä lasten parhaaksi. Ammatillisen kehittymisen vuoksi kokemukset toiminnallisista menetelmistä, leikistä ja draamasta, sekä vertaisryhmän ohjaamisesta, tulevat varmasti hyödyntämään meitä tulevina sosionomeina työelämässä.

3 VERTAISTUKI

Lapsuus- ja nuoruusikä on otollista aikaa vertaisryhmille. Ryhmät sopivat tukimuodoiksi, sillä lapset ja nuoret viihtyvät samanikäisten parissa. Vertaisryhmissä on mahdollisuus tutustua toisiin, ystävystyä, vahvistaa tunne- ja vuorovaikutustaitoja. Vertaisryhmät tuovat sisältöä arkeen ja auttavat arjen hallinnassa, mahdollistavat sosiaalisen verkoston ja yhteisöllisyyden. (Somer 2011, 103–104; Sosiaaliportti 2012e.) Kokemukset vertaisryhmistä kannustavat jatkamaan niiden toteuttamista ja tarjoamista sijaishuollossa oleville lapsille. Vertaisryhmiä saatujen palautteiden pohjalta olisi tulevaisuudessa hyvä kehittää ryhmien toteutusta ja sisältöjä niin, että ne olisivat suuremman asiakasjoukon saavutettavissa ja tukisivat ryhmiin osallistuvia enemmän. (Pölkki & Raitanen 2007, 57.)

3.1 Vertaisryhmän tavoitteita

Vertaisryhmien tavoitteena ovat lasten itsetunnon tukeminen, sosiaalisten tunteiden vahvistaminen, nuorten aktiivinen osallistuminen ja rohkaiseminen ryhmässä. Nuoret saavat mahdollisuuden jakaa kokemuksiaan ja rohkaistumaan omien asioiden käsittelyyn sekä tutustua ja ystävystyä toisten, samanikäisten kanssa. Lapset ja nuoret viihtyvät ikäistensä parissa, joten vertaisryhmät tukimuotona sopivat heille hyvin. (Somer 2011, 103–111.)

Vertaisryhmissä rakennetaan pohjaa sosiaalisen ja emotionaalisen tuen kehittymiselle. Tavoitteena voi olla oman elämäntarinan hahmottaminen ja sen avulla hyvinvoinnin ja oman identiteetin löytäminen. Omien ongelmien tiedostaminen ja hyväksyminen sekä eläminen niiden kanssa voi olla myös yksi tavoitteista vertaisryhmässä. Ryhmien toimintamuodot voivat olla taidelähtöisiä, kielellisiä tai toiminnallisia. (Pölkki & Raitanen 2007, 11.)

Ryhmätoimintaan osallistuvan lapsen sen hetkinen elämäntilanne tulisi olla melko stabiili ja tasapainoinen. Toimintaan osallistuminen vaatii nuoren elämässä mukana olevilta henkilöiltä aktiivisuutta, innostusta ja sitoutumista. Ryhmän

toiminnalla tulee olla selkeät tavoitteet ja toiminnan suunnitelmallista. (Huusko, Raitanen & Varjoranta 2007, 11, 45.) Vertaisryhmätoiminta on parhaimmillaan kiireetöntä kohtaamista, jossa ylläpidetään lasten toivoa ja lisätään heidän mahdollisuuksiaan selviytyä jatkossa. (Heikkinen, Levarno, Parviainen & Sarola 2007, 14.)

3.2 Aiemmat toiminnalliset vertaisryhmät lastensuojelussa

Tässä luvussa kerromme aiemmista lastensuojelun vertaisryhmistä. Ryhmissä ovat olleet mukana sijoitetut lapset ja nuoret tai lisäksi heidän biologiset ja sijaisvanhempansa. Vertaisryhmiä on järjestetty myös lastensuojelun avohuollon tukitoimina.

Pohjois-Savon lastensuojelulla on vuosina 2006–2007 toteutettu kehittämishanke vertaisryhmätoiminnasta. Ryhmät olivat tarkoitettu sijaishuollossa olleille lapsille sekä myös biologisille vanhemmille ja sijaisvanhemmille. Lasten ja nuorten ryhmien lähtökohtana oli Pesäpuu ry:n kehittämä vertaisryhmämalli. (Pölkki & Raitanen 2007.)

Keski-Suomen lastensuojelun kehittämissyksikkö (KEHYS) ja Pesäpuu ry on järjestänyt Jyväskylässä 2008 vertaisryhmän 11–13-vuotialle, sijoitetulle tytölle. Nuorten vertaisryhmä oli osana lastensuojelun sijaishuoltoon liittyviä tukitoimia. Tässäkin vertaisryhmässä sovellettiin Pesäpuu ry:n sijoitettujen lasten vertais-tukiryhmämallia. (Välivaara 2008, 11.)

Kehitysvammaliitossa järjestettiin vuosien 2009–2010 aikana kaksi vertaisryhmää nuorille FASD-aikuisille. Ryhmät kuuluivat osana FASD-lasten ja nuorten tuen ja palveluiden kehittäminen-hankkeen kehittämistyöhön. Ryhmän tavoitteina olivat tarjota osallistujilleen kokemuksia siitä, ettei ole ainoa FASD-nuori ja mahdollisuus jakaa FASD-diagnoosiin sekä lastensuojelupolkuun liittyviä asioita vertaisten kanssa. (Sommer 2011, 103.)

Musikaali Soittorasia on yhdessä sijaisperheiden ja lasten ja nuorten kanssa tuotettu musikaali vuonna 2010. Soittorasia tehtiin Jyväskylän ammattikorkeakoulussa opinnäytetyönä vuonna 2011. Tekijä, Taina Koponen, toimii myös itse sijaisvanhempana. Musikaali on herättänyt keskustelua draaman ja musiikin mahdollisuuksista huostaan otettujen ja perheisiin sijoitettujen lasten parissa. Hanke toteutettiin vapaaehtoisvoimin ilman rahoitusta. (Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2012.)

Lapset toivoivat Soittorasia-musikaalille jatkoa, minkä johdosta Perhehoitoliitossa päädyttiin vuonna 2012 tekemään Keinu-hanketta, jossa voimauttavia taide-menetelmiä kehitetään lastensuojelun perhehoitoon osaksi tukitoimia vuosina 2012–2014. Yhteistyökumppaneina tässä hankkeessa ovat Pelastakaa Lapset ry, Keski-Suomen sijaishuoltoyksikkö, Kaste-hanke, Keski-suomen sijaisvanhemmat ja Sukupuu ry. Keinu-hankkeessa tarkoituksena on parantaa taiteen keinoin lasten ja vanhempien välistä vuorovaikutusta. Kolmivuotisen hankkeen rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Keinuun osallistuu sijoitettuja lapsia ja nuoria sekä heidän sijaisperheitään ja biologisia perheitään. Musikaalin lisäksi ohjelmaan kuuluu voimaannuttavaa valokuvaa sekä tanssi- ja liiketerapiaa. (Merilä 2012, 14–15; Perhehoitoliitto 2012.)

Heikki Waris-instituutin ja Soccan toimesta toteutettiin vuonna 2004 lastensuojelun avohuollon tukitoimina lapsille ja nuorille kohdennettua vertaisryhmätoimintaa. Ryhmätoiminta oli sosiaalialan ammattilaisten ohjaamaa, sekä toiminnallista että terapeutista vertaisryhmätoimintaa. Toiminnan kehittämiskohteena olivat ryhmissä käytetyt työmenetelmät ja yhtenä tavoitteena oli myös ryhmätoiminnan vakiinnuttaminen osaksi lastensuojelun perustyötä. (Heikkinen, Levamo, Parviainen & Savolainen 2011, 3.)

3.3 Lasten, nuorten ja ohjaajien kokemuksia vertaisryhmistä.

Vertaisryhmistä on saatu hyviä kokemuksia. Toiminnallisuus ja kokemuksellisuus ovat lasten ja nuorten kanssa työskennellessä toimineet. Osallistujat ovat saaneet toisiltaan onnistumisen esimerkkejä ja itseluottamusta. Merkitykselli-

simpiä hetkiä ryhmässä ovat olleet tilanteet, joissa nuoret ovat aktiivisesti osallistuneet, vuorovaikutus on ollut luonnollista ja aikuiset ovat joustaneet. Vertaisryhmillä on ollut merkitystä nuorten identiteetin muodostumisessa. Kehitysvammaliiton FASD-lasten ja -nuorten tuen ja palveluiden kehittämishankkeen projektipäällikön Anna Asikaisen mielestä FASD-nuoret ovat ”sitkeitä sissejä”, joilla on voimavarana paljon erityistaitoja. Nämä voimavarat tulisi saada käyttöön. (Nurminen 2011; Somer 2011, 114–115.)

Kehitysvammaliiton nuorille ja nuorille aikuisille järjestetyissä ryhmissä nuoret olivat kokeneet, että vertaisryhmään osallistuminen kannatti ja että he kokivat aikuistuneensa ja kasvaneensa ihmisenä vertaisryhmän vaikutuksesta. Vertaisryhmistä oli saatu uusia ystäviä, joihin oli oltu yhteydessä myös vertaisryhmän jälkeen. Nuorten mukaan heidän sosiaaliset ja tunnetaitonsa olivat vahvistuneet ja yhteinen kokemus toisten sijoitettujen nuorten kanssa oli auttanut oman elämän eteenpäin viemisessä. Vertaistukiryhmän vaikutuksesta omatoimisuus ja itsenäisyys olivat lisääntyneet ja nuoret ovat saaneet rohkeutta olla oma itsensä. (Heikkinen 2011, 20–22.)

Heikki Waris-instituutin ja Soccan järjestämissä vertaisryhmissä sosiaalialan ammattilaiset, ryhmien ohjaajat, näkivät ryhmätoiminnan arvokkaana työmenetelmänä, joka tulisi pysyvästi vakiinnuttaa osaksi lastensuojelun avohuollon palvelua. Toiminta on vielä vakiintumatonta ja satunnaista, jolloin lastensuojelun asiakkaina olevien lasten ja nuorten ohjautuminen ryhmiin estyy. Ryhmätoiminnan vakiintumisen edellytyksenä on henkilö- ja toimintaresurssien saaminen sosiaalityön pysyviksi rakenteiksi. Ryhmien ohjaajat näkevät työmenetelmän ainutlaatuisena mahdollisuutena kurkistaa lasten ja nuorten arkeen löytäen sieltä arvokkaita, pieniä asioita, joita ei arjen perinteisessä kohtaamisessa huomaisi. Toiveena olisi mielenkiinnon herättäminen työntekijöiden kouluttautumisesta erilaisten toiminnallisten menetelmien osaajiksi. (Heikkinen ym. 2011, 14.)

4 MITÄ ON FASD?

Alkoholi on äitien käyttämistä päihteistä yleisin ja aiheuttaa eniten sikiövaurioita. FASD (Fetal Alcohol Spectrum Disorders) tarkoittaa raskaudenaikaisen alkoholin käytön aiheuttamaa oireyhtymän kirjoa. Vaurioiden kirjo on jatkumo, jonka toisessa päässä ovat vakavat vauriot, toisessa epämääräiset, vaikeasti tunnistettavat tarkkaavaisuuden ja toiminnan säätelyn ongelmat. (Vaarla 2011, 8–9.) Alkoholi-altistus suurimpana pysyvän keskushermostovaurioiden aiheuttajana on myös ainoa vaurioista, joka olisi kokonaan ennaltaehkäistävissä. (Vaarla 2011, 7; Mäkelä, 2009, 3; Fagerlund 2013, 9.)

4.1 Raskauden aikaisen alkoholin käytön haasteita

Viimeisten vuosikymmenien kuluessa suomalaisten naisten alkoholin kulutus kokonaisväestön kulutuksesta on merkittävästi kasvanut. Naisten osuus kokonaiskulutuksesta vuonna 1968 oli 12 prosenttia ja vuonna 2006 30 prosenttia. (Leppo 2012, 16.) Myös nuorten, hedelmällisyysikäisten ja raskaana olevien naisten keskuudessa on alkoholin kulutus lisääntynyt viime vuosina. Kansainvälisten arvioiden mukaan yli kolmasosa jatkaa juomistaan raskausaikana. (Sutinen 2010, 1; Stenius 2009, 241.) Naisten alkoholin käyttö raskauden aikana on usein yhteydessä jo ennen raskautta alkaneeseen alkoholin kulutukseen, samoin tupakointiin, naisen alempaan koulutustasoon, työttömyyteen sekä monilapsisuuteen. Myös korkea ikä vaikuttaa, sillä nuoremmat raskaana olevat naiset lopettavat useimmin alkoholin käytön kuin iäkkäämmät naiset. (Skakerström, Chang & Nilsen 2011, 908–909.)

Pitkään jatkuvan juomisen ja suurten alkoholiannosten tiedetään vaurioittavan syntymätöntä lasta, mutta jo äidin kohtuullinenkin alkoholinkäyttö voi heikentää lapsen oppimistuloksia. Norjassa tehdyn tutkimuksen mukaan humalahakuinen juominen raskausviikoilla 1–6, jolloin naiset eivät vielä tieneetkään olevansa raskaana, oli yhteydessä lasten vaikeaan temperamenttiin. (Fagerlund 2013,

27.) Koska turvallista riskirajaa ei tunneta, alkoholia pitäisi välttää koko raskauden ajan. (Fagerlund 2013, 28; Vaarla 2011, 9.)

Yhteiskunnallisessa keskustelussa juova äiti ja vaurioitunut lapsi katsotaan Teittisen (2011, 166, 170, 177) mukaan riskiksi, jonka olemassaoloa pyritään poliittisin toimenpitein kitkemään, sillä alkoholin aiheuttamat sikiövauriot ovat seurausta äidin juomisesta. Yhteiskunnassa vallitsevat normaaliuden periaatteet selittävät osaksi myös sitä, että FASD-lapsista puhuttaessa ensisijainen huomio kiinnitetään äitiin, eikä alkoholin vaurioittamien lasten olemassaoloa edes kunnolla nähdä. Juova, odottava äiti uhmaa normaaliuden rajoja ja keskustelussa on jopa viitteitä siitä, raskaudenaikainen alkoholinkäyttö on uhka, jonka poistamalla palauttaisi yhteiskunnallisen vakauden. Siksi ongelmaa ei tulisi katsoa vain lääketieteellisenä, vaan myös kulttuurisena ja sosiaalisena.

Päihteitä käyttävä äitiys- ja lastenneuvolassa asioiva nainen herättää myös sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöissä ristiriitaisia tunteita ja ajatuksia, sillä naisen oma vastuu terveysvalinnoissa korostuu terveyden edistämisen ideologiassa. Päihteitä käyttävistä naisista vain osa tunnustetaan äitiys- ja lastenneuvolassa, joten tarvittaisiin uusia, ennaltaehkäiseviä työmenetelmiä ja hoitomalleja. Moniammatillinen yhteistyö ja saumaton palveluketju, jossa yhteistyötä tekevät paikallistason toimijat, järjestöt ja erikoissairaanhoido, ovat tärkeitä naisten hoitoon hakeutumisen ohjaamisessa. (Sutinen 2010, 1–3.)

Suomessa ja Pohjoismaissa on viime vuosikymmenten aikana käyty keskustelua raskaana olevien päihteitä käyttävien naisten tahdonvastaisesta hoidosta. Keskustelun taustalla on huoli hedelmällisyysikäisten naisten lisääntyneestä alkoholin kulutuksesta kaikissa Pohjoismaissa, joissa myös terveydenhoitojärjestelmä sekä sosiaalilainsäädäntö ovat paljolti samanlaisia. (Stenius 2009, 241–242.)

Pohjoismaista ainoastaan Norjassa päihteitä käyttävä nainen voidaan hoitoon ohjata tahdonvastaisesti, jos päihteiden käytön ajatellaan vahingoittavan syntymättömää lasta. Ruotsissa tahdonvastaiseen hoitoon voidaan lain mukaan ohjata silloin, kun kysymyksessä on odottavan äidin oma terveys, ei syntymättömän

lapsen vaurioittaminen. Suomessa ja Tanskassa ei ole lakiin perustuvaa tahdonvastaista hoitoa raskaana oleville, päihteitä käyttäville äideille. (Leppo 2012, 20.) Suomalaisessa keskustelussa tahdonvastaista hoitoa on vastustettu, sillä sen pelätään karkottavan päihteitä käyttävät äidit pois äitiysneuvolapalveluiden piiristä. (Stenius 2009, 241.) Keskustelu ei Kallandin ja Pajulon (2006, 2603–2606) mukaan ole ongelmatonta, vaan siihen liittyvät kysymykset ovat sekä eettisiä että juridisia liittyen naisen itsemääräämisoikeuteen ja syntymättömän vauvan suojaan. Tahdonvastainen hoito toimisi, jos riittäviä hoitoresursseja olisi saatavilla, esimerkiksi enemmän päihdeäideille suunnattuja ensikoteja, joita Suomessa on tällä hetkellä seitsemän eri puolella maata.

4.2 Raskauden aikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamat vauriot

Vuonna 1968 ranskalainen lastenlääkäri Lemoine kuvasi sikiön alkoholivauriota. Lemoine tutkimuksen 127 lapsesta 25:llä oli selviä merkkejä alkoholin aiheuttamista vaurioista. Tuolloin tutkimus ei saanut suurta huomiota, sillä se julkaistiin ranskaksi. Sikiövaurioiden ja äidin alkoholin käytön yhteys tuli kansainväliseen tietoon 1973, jolloin tohtorit David Smith ja Kenneth Jones Seattlesta kuvailivat ja nimesivät diagnoosin fetaalialkoholisyndrooma, FAS. (FAS-föreningen i.a; Fagerlund 2013, 16.)

Oireyhtymään katsottiin kuuluviksi tyypilliset kasvonpiirteet, kasvuhäiriön, keskushermoston vaurion sekä epämuodostumat luustossa, sydämessä ja sukupuolielimissä. 1990-luvulla sikiövaurioiden oirekuvan ja sen eri muotojen kuvaamiseksi ja tunnistamiseksi yritettiin luoda uusia kriteereitä, sillä raja diagnoosien välillä oli liukuva. (Halmesmäki & Autti-Rämö 2005, 1.) 2000-luvulla koko sikiöaikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamaa vaurioiden kirjoa on alettu kutsua nimeltä FASD, mikä ei kuitenkaan ole lääketieteellinen diagnoosi (FAS-föreningen i.a; Fagerlund 2013, 17.)

Alkoholi on myrkkä, joka joutuessaan sikiön verenkiertoon toistuvasti aiheuttaa pysyviä kehityksellisiä elinvaurioita. Alkoholi vaurioittaa muun muassa sydäntä ja aistielimiä, mutta erityisesti aivoja. (Valkonen 2011, 37.) Tutkimuksen mu-

kaan joka toisella alkoholille altistuneella lapsella on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma, yleisempinä sairauksina sydänviat, erilaiset epämuodostumat sekä silmään ja näköön liittyvät vammat (Koponen 2006, 147).

Tietyt alueet aivoissa ovat erityisen herkkiä vaurioitumaan ja aivojen samalla alueella toiset soluryhmät ovat toisia haavoittuvampia. Sikiöllä tietyt kehityksen vaiheet ovat erityisen herkkät alkoholin vaikutukselle, mutta vaikutusten laajuus on myös annosriippuvainen, toisin sanoen mitä enemmän raskaana oleva nainen juo, sitä suuremmat ovat syntymättömän lapsen vauriot. (Valkonen 2011, 37.)

Alkoholi-altistus aiheuttaa keskushermostovaurioita, jotka johtavat fyysisiin, kognitiivisiin ja käyttäytymisen pulmiin. Sikiön kehitykseen vaikuttavat myös muut seikat, kuten äidin tupakointi, muut päihteet ja huono ravitsemus sekä laiminlyöty raskaudenaikainen äitiysneuvonta ja hoito. Tärkeä huomioitava asia on myös varhaisen vuorovaikutuksen merkitys. Puutteet varhaisessa vuorovaikutuksessa saattavat aiheuttaa kehityshäiriöitä aivoihin ja FASD-lasten äideillä ei useinkaan psykososiaalisten ongelmien vuoksi ole tarpeeksi voimavaroja ja kykyjä huomioida riittävästi lapsen tarpeita. (Valkonen 2011, 37–39; Palay & O'Connor 2011, 65.)

Vuorovaikutuksessa päihdeongelmainen äiti ja alkoholille altistunut vauva ovat hankala yhdistelmä. Altistunut vauva on herkempi itkemään ja hän saattaa olla kosketukselle arka ja vaikeasti lohdutettava. Hän ilmaisee vähemmän positiivisia tunteita ja aloitteita vuorovaikutukseen. Äidin kyky tulkita vauvan viestejä ajoissa ja oikein on heikompi, jolloin vuorovaikutukseen syntyy jännitteitä, jotka ilman apua voivat johtaa noidankehään: molempien vetäytyessä vuorovaikutuksesta, äidin turvautuessa päihteisiin ja pahimmillaan lapsen laiminlyöntiin. (Kalland & Pajulo 2006, 2605.) Lapset, joilla on FASD, altistuvat siten kaksinkertaiselle haittavaikutukselle, sillä neurologisten vaurioiden lisänä he joutuvat usein elämään puutteellisissa ja haitallisissa elinolosuhteissa, mikä johtaa kehityksellisiin riskitekijöihin. (Fagerlund 2013, 9.) Päihderiippuvaisessa perheessä kasvaminen voi lisätä esimerkiksi keskushermostoon liittyviä ongelmia ja olla vahingollista lapsen kehitykselle (Vaarla 2011, 10).

Tällä hetkellä Suomessa ei ole tarkkaa käsitystä raskaudenaikaisen alkoholin käytön määrästä ja yleisyydestä. 1990-luvulla Turussa tehdyssä tutkimuksessa äidillä oli päihderippuvuus kuudessa prosentissa raskauksista. Koko maan tasolla tämä merkitsisi yli 3000 päihteille altistunutta sikiötä vuosittain. Tässä tutkimuksessa oli mukana sekä alkoholi että huumeet. (Autti-Rämö 2011, 29; Lepo 2012, 7.)

Hoidon piiriin ei saada kaikkia raskaana olevia alkoholin käyttäjiä, sillä päihdeongelmiin liittyvät häpeä ja lastensuojelun pelko saattavat olla hoitoon hakeutumisen esteenä. (Kivitie-Kallio 2011, 50.) Raskaudenaikaisessa terveydenhoidossa tarvitaan vahva hoidollinen väliintulo, jotta syntymättömälle lapselle saataisiin tilaa äidin mielessä. Usein myöskään ne äidit, jotka olisivat valmiit hoitoon, eivät saa hoitoketjun toimimattomuudesta johtuen hoitoa ajoissa. (Kalland & Pajulo 2006, 2603–2606.)

Åsa Fagerlundin (2013,9) tutkimuksessa, joka on osa Yhdysvaltain alkoholitutkimuskeskuksen rahoittamaa tutkimusprojektia ja jossa tutkittiin raskaudenaikaisen alkoholi-altistuksen aiheuttamia oireita suomalaisilla lapsilla ja nuorilla, ilmenee, että länsimaissa, joissa on tehty FASD:n yleisyyteen liittyviä tutkimuksia, esiintyvyyksiluvut ovat suurempia kuin esimerkiksi Downin oireyhtymän, CP-oireyhtymän tai autismitilaston häiriöiden. Tutkimuksen mukaan Suomessa syntyy vuosittain arviolta 600–3600 alkoholivaurioitunutta lasta.

Vaikka alkoholinkäyttö raskauden aikana on suurin kehitysvammaisuuden aiheuttaja, Suomessa vain pieni osa alkoholille altistuneista lapsista on selvästi kehitysvammaisia (Koponen 2006, 148). FASD-oireyhtymien diagnoosin tekeminen vaatii erityisosaamista eikä se ole helppoa edes kokeneelle lääkärille. Kaikilla paikkakunnilla ei ole saatavissa erityisosaamista. Lisävaikeutena on myös, suurin osa äideistä ei halua tunnustaa alkoholinkäyttöään. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön selvittäminen jälkikäteen on hyvin vaikeaa. (Vaarla 2011, 12.) Merkittävä osa lapsista, joilla on FASD, jää tämän päivän terveydenhoitojärjestelmässä diagnosoimatta (Fagerlund 2013, 10).

4.3 FASD-lasten vahvuudet ja pulmat

FASD-lasten ja nuorten vahvuuksina ovat heidän verbaalinen lahjakkuutensa ja auttavaisuutensa. He ovat myös iloisia, ystävällisiä, ahkeria ja määrätietoisia. Suurella osalla on lahjakkuutta johonkin erityistaitoon, esimerkiksi laulamiseen, soittamiseen, liikuntaan, piirtämiseen tai käden taitoihin. Myös empaattisuus ja hyväntahtoisuus sekä suvaitsevaisuus toisia kohtaan ovat lasten ja nuorten vahvuuksina. (Somer 2011, 111–113.) Vaikka monilla FASD-lapsilla on takanaan vaikeita kokemuksia, he osoittavat suurta elinvoimaisuutta, ovat aurinkoisia ja yritteliäitä. He ovat sosiaalisesti taitavia ja hakeutuvat mielellään muiden lasten seuraan. (Koponen 2006, 94–95.)

Pulmia esiintyy kielellisissä taidoissa, näönvaraisessa hahmottamisessa, karkea- ja hienomotoriikassa sekä muistissa. Keskeisimmistä FASD-lasten kognitiivisista piirteistä on häiriö tarkkaavaisuudessa, tämän vuoksi monelle FASD-lapselle annetaan joko ainoaksi tai lisädiagnoosiksi ADHD (Attention Deficit and Hyperactivity Disorder), tarkkaavaisuushäiriö, johon liittyy ylivilkkaus. Häiriötä saattaa siintyä myös toiminnanohjauksessa. Tämä tarkoittaa taitoa suunnitella, toteuttaa ja arvioida omaa toimintaa. Toimintaa ei pystytä aloittamaan tai eteenpäin viemään ilman tukea. (Fagerlund 2013, 24–25; Valkonen 2011, 39–41.)

Lapsella saattaa olla vaikeuksia ymmärtää eroja ja yhtäläisyyksiä ihmisten, esineiden ja paikkojen välillä. Nämä ongelmat häiritsevät jokapäiväisissä toiminnoissa, ongelmien ratkaisemisessa ja akateemisessa suoriutumisen esimerkiksi koulussa. Oppimiseen liittyen FASD-lapsilla on vaikeuksia informaation vastaanottamisessa ja sen käsittelyssä. Myös tiedon soveltaminen saattaa olla vaikeaa. Kansainvälisessä laajassa tutkimuksessa on todettu, että FASD-lapsilla on vaikeuksia avaruudellisessa hahmottamisessa. Tämä vaikeuttaa esimerkiksi matematiikan opiskelua. (Valkonen 2011, 39–41; Fagerlund 2013, 24–26.)

Yhtenä keskeisenä piirteenä FASD-lapsella on impulsiivisuus sekä vaikeudet ymmärtää syy- ja seuraussuhteita. Lapsi saattaa helposti käydä ylikierroksilla jos läsnä on paljon ihmisiä, erityisesti hänelle vieraita. Tunnereaktiot saattavat

olla usein voimakkaita ja tilanteisiin ylireagoidaan. Mielialat saattavat nopeasti vaihdella, usein hyvin pienenkin asian ollessa laukaisevana tekijänä. Esineitä ja tavaroita kadotetaan helposti. Lapsella on yleisesti vaikeuksia säädellä ympäristöstä tulevia ärsykyksiä. Lapsella saattaa olla huono arvostelukyky sen suhteen, kehen voi luottaa. Myös sosiaalisten seurausten vaikutus saattaa olla vaikeaa. FASD-lapsi vetää huomion itseensä ja helposti keskeyttää toisen puhujan. Vaikeuksia saattaa ilmetä myös vihjeiden ymmärtämisessä, jolloin selkeät ohjeet ovat tarpeen. (Valkonen 2003, 20; 2011,41.)

Kahden asian tekeminen samanaikaisesti, esimerkiksi kuunteleminen ja kirjoittaminen, on vaikeaa. Myös tarkkaavaisuuden suuntaaminen saattaa olla hankalaa. Lisävammat, esimerkiksi näkövamma tai hahmotusvaikeudet tuovat haasteita. Lapsella tai nuorella saattaa olla vaikeuksia tunteidensa tunnistamisessa ja ilmaisussa, pienikin asia saattaa olla esteenä keskittymiselle. (Somer 2011, 111–113.)

Monet asiat, joista samanikäiset lapset selviytyvät helposti, ovat FASD-lapselle tai nuorelle vaikeita, esimerkiksi rahan käyttö, itsenäinen liikkuminen kodin ulkopuolella, ajan ja paikan hahmottaminen ja omasta turvallisuudesta huolehtiminen. Sikiöaikainen alkoholi-altistus vaikuttaa lapsen psyykkiseen hyvinvointiin aina aikuisikään asti. (Asikainen 2011, 9.) Päivittäinen elämänhallinta, itsenäisen elämän asteittainen rakentaminen ja sosiaalisten suhteiden ylläpitäminen on Fagerlundin (2013, 12, 57) mukaan vaikeampaa verrattaessa tyypillisesti kehittyviin nuoriin tai nuoriin, joilla on diagnosoitu pelkkä oppimisvaikeus. Vaikeat elämäkokemukset lisäävät ongelmia ja vaikeuttavat lapsen tunne-elämän kehitystä (Koponen 2006, 87).

Kaikkia seurauksia ei vielä tunneta, mutta alkoholi-altituksella on vaikutusta mielenterveyden haavoittumiseen, erityisesti masennukseen. Masennusaltuus ei välttämättä johda masennuksen puhkeamiseen, mutta elämän ristiriitojen ja stressitekijöiden vaikutuksesta FASD-lapsi tai nuori on tässä suhteessa haavoituvampi. (Kehitysvammaliitto 2012a.) Toissijaisina vaikeuksina, jotka eivät ole synnynnäisiä vaan saattavat kehittyä iän myötä, erityisesti silloin jos alkoholi-altitusta ei ole lapsuudessa diagnosoitu, saattavat olla päihteiden käyttö, vaikeus

asua yksin ja selvitä itsenäisesti, työttömyys tai vaikeudet säilyttää työpaikka, epäsopeva seksuaalinen käyttäytyminen tai vaikeudet noudattaa lakia. (Von Canada 2005a.)

4.4 Kuntoutus

Kuntoutuksen tarkoituksena on parantaa lapsen toimintakykyä ja lisäksi antaa kuva hänen vahvuuksistaan ja vaikeuksistaan. Hyvällä hoidolla ja kuntoutuksella voidaan tukea ja auttaa lasta merkittävästikin, mutta kuntoutus ei kuitenkaan poista pysyviä keskushermostovaurioita. (Kehitysvammaliitto 2012c.)

Sillä, että lapsen kehityksellisten ongelmien syyksi tunnistetaan sikiöaikainen alkoholi-altistus, on merkitystä myös kuntoutuksessa. Kun kehityshäiriön syntymekanismi tunnetaan, niin lääkärit, kasvattajat ja opetushenkilöstö pystyvät kiinnittämään huomion oikeisiin asioihin. Kun lapsen oppimisvaikeudet ja mahdolliset rakenteelliset vauriot esimerkiksi kuulossa tai näössä, voidaan tunnistaa riittävän nopeasti, voidaan kuntoutukselliset toimenpiteet aloittaa. (Seppälä 2012, 4.)

Suurin osa FASD-lapsista tarvitsisi koko elämänsä ajan eriasteista tukea ja apua. Heidän usein hajanaisella ja impulsiivisella käytöksellään on neurologisen perustan lisäksi traumatisoivia kokemuksia, osalla lapsista on vakavia kiintymyssuhdehäiriöitä. Siitä syystä he tarvitsevat laajaa, moniammatillista osaamista hyödyntävää kuntoutusta ja tukea. (Asikainen 2011, 85.)

Varhaislapsuudessa on tärkeintä huolehtia varhaisen vuorovaikutuksen kehittymisestä ja leikki-ikäisenä toiminnan ohjaamisesta sekä sosiaalisten ja kielellisten taitojen tukemisesta. Päivähoito, jossa huomioidaan yksilöllinen kehitys, on yhtä tärkeää kuin esimerkiksi yksilöllinen puhe- ja toimintaterapia. Kouluikää lähestyttäessä on tärkeää arvioida lapsen oppimisvalmiudet ja -edellytykset ja pyrittävä valitsemaan sellainen opetusmuoto ja -ryhmä, jossa parhaiten pystytään tukemaan mahdollisia erityisvaikeuksia. (Halmesmäki & Autti-Rämö 2005, 3.)

Tyypillistä kuntoutusta ei oireyhtymän kirjavuudesta johtuen ole, vaan sen tulisi määräytyä lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Jos lapsen vaikeudet liittyvät esimerkiksi oppimiseen, käytetään siihen kehitettyjä hoitomalleja. Psykiatrasta hoitoa tarvitaan esimerkiksi silloin, kun ongelmana ovat elämänkokemuksista johtuvat käytöshäiriöt. (Kehitysvammaliitto 2012c.)

FASD-lapset ja -nuoret ovat monessa mielessä väliinputoajia. Vaikka useimmat FASD-lapset eivät olekaan kehitysvammaisia, on heillä suuria haasteita selvitä aikuisena. Kuitenkaan virallinen järjestelmä ei pidä heitä riittävän vammaisena kaikkien tarvitsemansa palveluiden saamiseen. Periaatteessa kehitysvammalaki turvaa erityishuollon palvelut myös niille, joilla kehitysvammadiagnoosia ei ole, mutta käytännössä FASD-lapset jäävät näiden palveluiden ulkopuolelle. Voidaan kysyäkin, tulisiko nykyisin rohkeammin hakea kehitysvammadiagnoosia niille FASD-lapsille ja -nuorille, joiden toimintakyvyssä on selviä haasteita. Diagnoosi turvaisi riittävän tuen näille lapsille myös aikuisiällä. (Asikainen 2011, 100.)

Fagerlund (2013, 9) toteaa, että FASD:n diagnosoimiseen ja tunnistamiseen sekä suureen kehitykselliseen riskiin omaaviin lapsiin ja nuoriin tulisi yhteiskunnassa lisätä tukea ja resursseja. Ilman riittävää puuttumista ja kuntoutusta nämä lapset ovat vaarassa syrjäytyä, mikä tulee kalliiksi yhteiskunnalle ja myös lapsille ja nuorille, joilla on FASD.

Ruotsissa on toiminut ainoana Pohjoismaista FAS-yhdistys jo kolmetoista vuotta. Yhdistys järjestää muun muassa leiritoimintaa lapsille ja nuorille sekä kouluttaa perheitä kokemuskouluttajiksi (Asikainen 2011, 99; FAS-föreningen i.a.) Toiveena olisi, että Suomeen saataisiin FASD-yksikkö, eräänlainen matalan kynnyksen neuvontapiste, josta eri toimitsijat saisivat neuvoja ja ohjausta. Palvelut ja kuntoutuksen saatavuus asettaa lapset ja perheet eri kunnissa eriarvoiseen asemaan. Asikaisen (2011, 99,101) mielestä Suomessa tarvittaisiin valtakunnallista erityisyksikköä, minne asiantuntemus ja kokemus keskittyisivät myös kuntoutustutkimuksen osalta. Lapsen ja nuoreen panostaminen maksaa itsenä takaisin parempana selviytymisenä aikuisiällä. Asioista tulisi uskaltaa puhua nii-

den oikeilla nimillä, jolloin ahdistus vähenisi ja FASD-lapset saisivat oikeuden mahdollisimman hyvään elämään.

5 SIJAISHUOLTO

Äidin odotusaikainen päihdeongelma on riski lapsen terveelle kehitykselle. Alkoholit vaurioittaa sikiön kehitystä ja lisäksi se on riski äidin ja vauvan varhaisen vuorovaikutuksen syntymiselle. Raskausaika on monelle naiselle motivoivaa aikaa irrottautua päihteiden käytöstä. Olennaista on saada nainen varhain hoidon piiriin, saamaan tukea ja valmistautumaan äitiyteen. (Andersson 2011, 62.)

Koska kuitenkin kaikki äidit eivät kunnoudu ja jatkavat päihteiden käyttöä myös raskauden jälkeen, on lastensuojelulla alkoholin vaurioittamien lasten elämässä keskeinen asema. Lastensuojelulain tarkoitus on suojella lasta, tarjota lapselle turvallinen kasvuympäristö sekä monipuolinen ja tasapainoinen kehitys. Lastensuojelua ovat sekä lastensuojelutarpeen selvitys, tukitoimet avohuollossa, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä sijais- ja jälkihuolto. (Asikainen 2011, 82.) Lapselle järjestetään sijaishuolto, jos lapsen terveys ja kehitys on vaarassa puutteellisten kasvuolosuhteiden tai huolenpidon vuoksi. Sijaishuolto järjestetään myös, jos lapsi vaarantaa vakavasti omaa kehitystään päihteitä käyttämällä tai tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon. (Laki lastensuojelusta 2007.)

5.1 Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle

Huostaanotto on aina lastensuojelutyön viimeisin keino lapsen kasvun ja kehityksen turvaamiseksi. Huostaanotto ja sijaishuolto järjestetään lapselle, jos avohuollon tukitoimet ole olleet riittäviä tai ne eivät ole mahdollisia. Sijaishuollossa on aina arvioitava lapsen etu. Huostaanottotilanteissa pyritään aina hyvään yhteistyöhön perheen kanssa. Asiasta neuvotellaan tiiviisti niin lapsen kuin hänen huoltajansa ja vanhempiensa kanssa. Huostaanoton tarvetta arvioidessa voidaan lausuntoja pyytää esimerkiksi päivähoidosta, koulusta, terveydenhuollosta ja perheneuvolasta. (Sosiaaliportti 2012a.)

Lapsen tarpeen mukaisesta sijaishuoltopaikasta on vastuussa sijoittava kunta. Sijaishuolto järjestetään joko perhehoitona, laitoshoidona tai muulla tavalla vastaten lapsen tarpeisiin. Kustannuksista on vastuussa se kunta, jossa huostaanotto ja tarve sijaishuollolle ovat syntyneet. Kunnalla on myös velvollisuus järjestää jälkihuolto. (Sosiaaliportti 2012b.)

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voidaan tehdä erilaisilla päätöksillä. Päätösten tarkoitus ja perusteet voivat olla hyvin erilaisia. Määriteltäessä lapsen sijaishuoltoa, tulee huomioida, ettei se kata kaikkia kodin ulkopuolella tapahtuvia sijoituksia. Sijoitukset kodin ulkopuolelle voidaan tehdä joko avohuollon tukitoimena, kiireellisesti sijoitettuna, huostaanottona tai väliaikaisella hallinto-oikeuden määräyksellä sekä jälkihuoltona. Sijaishuolto ei kuitenkaan tarkoita pelkästään lapsen huostaanottoa. (Saastamoinen 2010, 4–5.) Huostaan otettu lapsi voidaan poikkeuksellisesti sijoittaa myös kotiin (Sosiaaliportti 2012b).

Kodin ulkopuolelle oli vuonna 2010 sijoitettu yli 17000 lasta ja nuorta. Alle 18-vuotiaiden keskuudessa tämä vastaa noin 1,3 % väestöstä. Viime vuosien aikana erityisesti kiireelliset sijoitukset ovat lisääntyneet, samoin kuin vastentahtoisien toimenpiteiden määrä. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos 2010.) Lastensuojelun asiakasmäärien kokonaiskasvu on jo useiden vuosien aikana jatkunut tarkasteltaessa kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää sekä avohuollon tukitoimenpiteitä saavien perheiden ja lasten määrää. Asiakasmäärä on kasvanut erityisesti teini-ikäisten 13–17-vuotiaiden kohdalla. (Heinonen ym. 2012, 1.) Sijoitetuista lapsista ja nuorista perhehoidossa asui 33 %, laitoshuollossa 34 % ja ammatillisissa perhekodeissa 19 % (Asikainen 2011, 82).

Lastensuojeluasiakkuuden taustalla ovat usein vanhempien mielenterveys- ja päihdeongelmat, erityisesti äitien päihdeongelmat. Taustalla on myös vanhempien jaksamattomuutta, perheristiriitoja, vanhempien riittämättömyyttä vanhempana tai osaamattomuutta ja avuttomuutta. (Heinonen ym. 2012, 29.)

5.2 FASD-lapsi perhehoidossa

Perhehoidolla tarkoitetaan lapsen hoidon, kasvatuksen ja huolenpidon järjestämistä kodin ulkopuolella yksityiskodissa, sijaisperheessä. Perhehoito on useimmiten pitkäaikaista ja sijaisperheet huolehtivat lapsista niin kauan kuin sijaishuollolle on tarvetta. Huostaanotto lakkaa lapsen täyttäessä 18 vuotta, mutta tarvittaessa sijoitusta jatketaan 21. ikävuoteen asti. (Asikainen 2011, 81.)

Lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle joko laitoshoitoon tai perhehoitoon tulisi aina perustua lapsen tarpeisiin. Perhehoidon on katsottu sopivan parhaiten etenkin pienemmille lapsille. Perhehoidossa ihmissuhteet ovat laitossijoituksia pysyvämmät, tämä ihmissuhteiden pysyvyys tulisikin ottaa vahvemmin lastensuojelun laadun kriteeriksi. Turvallisuutta ja pysyvyyttä tulisi tarkastella huostaan otetun lapsen sijoituspaikan, lapsen sosiaalisten suhteiden ja läheisten ihmissuhteiden turvaamisen näkökulmasta. (Isomäki & Kuukkanen 2011, 13, 16.) Vaikka laitoshoidossa lapsella onkin oma ammatillinen hoitaja, hän on paikalla vain omassa työvuorossaan. Sijaisperheessä paikalla on usein kaksi vanhempaa, he ovat sitoutuneita ja olot ovat pysyvämmät. (Koponen 2006, 76–77.)

Sijaisperheiden ja laitosten välimuotona ovat lisääntyneet ammatilliset perhekodit, joiden toiminnassa on ajatus ammatillisen osaamisen ja kuitenkin pysyvien ihmissuhteiden turvaaminen. Ammatillisiin perhekoteihin sijoitetaan usein lapsia ja nuoria, jotka ovat vaikeahoitoisia tavanomaiseen perhehoitoon. Ammatillisen perhekodin henkilöstöllä on oltava soveltuva koulutus tai ammattitutkinto. (Isomäki & Kuukkanen 2011, 14.)

FASD-lapselle huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle voi mahdollistaa hyvän hoidon ja kuntoutuksen. Perhehoitoon sijoitetulla lapsella on oikeus päästä valmennettuun perheeseen. Myös perheen, joka ryhtyy sijaisvanhemmiksi, on oikeus saada valmennus tähän tehtävään. (Asikainen 2011, 82–83.) Nykyinen laki edellyttääkin sijaisvanhemmiksi ryhtyviltä 4–6 kuukautta kestävästä ennakovalmennusta. Helsingin sosiaalityön johtajan Ritva Mantilan (2013) mukaan pääkaupunkiseudulla kiireellisten sijoitusten lisääntyessä on pula sijaisperheistä. Koska perhesijoitus on nykyisen lastensuojelulain mukaan aina ensisijainen

vaihtoehto, on etenkin isommille lapsille vaikea löytää pääkaupunkiseudulla sopivaa perhettä.

FASD-lasten sijoituksessa tulee miettiä sijaisperheen valmiudet vastata tarpeisiin, joita erityistä tukea tarvitsevan lapsen tulee saada. Lapselle nimetty sosiaalityöntekijä vastaa sijaishuollon aikana lapsen asioista. Sosiaalityöntekijä tukee perhettä lapsen hoito- ja kuntoutusneuvotteluissa ja arvioi ratkaisuja lapsen etua silmällä pitäen esimerkiksi päiväkodin ja koulun erityistä tukea tarvitsevista järjestelyistä. FASD-lapset saattavat olla eriasteista tukea ja apua tarvitsevia vaativia hoidettavia sijaisperheilleen. Heidän käyttäytymisensä taustalla on neurologinen perusta, mutta he ovat usein joutuneet kokemaan traumatisoivia tilanteita, osalla lapsista on vakava kiintymyssuhdehäiriö. Lapsen vaikeudet ovat sekä neurologisia että psykososiaalisia, joten kaikenpuolinen tuki ja kuntoutus ovat tarpeen. (Asikainen 2011, 82–85.)

FASD-lapsilla vauriot ovat hyvin eriasteisia ja myös heidän kehitykselliset pulmansa ovat hyvinkin eriasteisia. Sijaisperheeseen tullessa lapsella voi olla vaikeuksia sekä kotona että kodin ulkopuolella. Lapsen käytös ei vastaa ikäta-soa tai tämä saattaa oireilla jatkuvasti, tuolloin voidaan lähteä selvittämään näiden oireiden yhteys mahdolliseen alkoholi-altistukseen raskauden aikana. Joskus lapsella voi olla jo diagnoosi perhehoitoon tullessa. Diagnoosia ei ole aina helppo tehdä, sillä se edellyttää äidin raskaudenaikaisen alkoholinkäytön todistamista. Diagnoosin antamiseen sekä lasta ja äitiä leimaavana voi liittyä pelkoa. Asiantunteviin tutkimuksiin perustuva diagnoosi on ollut sekä lasta hoitavalle perheelle että lapselle tai nuorelle itselleen avun ja kuntoutuksen kannalta helppotus. Oireyhtymän laaja-alaisuus ja moninaisuus on parhaimmassa tapauksessa pystytty näkemään ja näin vammalle on saatu nimi. (Asikainen 2011, 83–85.)

5.3 Sijaisperheiden rooli ja haasteet

Sikiöaikaisen alkoholivaurioiden saaneiden lasten tuki sijaisvanhemmalta on merkittävä, sillä monet lapset ovat eläneet aikaisemmin moniongelmaisissa bio-

logisissa perheissä. Sijaisvanhemmaksi voi ryhtyä, vaikka perhe ei olisi saanut erityistä koulutusta juuri FASD-lapsen tukemiseen ja hoitoon. (Eriksson 2009, 18.) Sijoitetun lapsen asioihin vaikuttaminen sijaisvanhempana voi olla kiinni monista eri tahoista, kuten sosiaalitoimen perhehoitoyksiköstä tai sijoittavasta sosiaalityöntekijästä. Samoilta tahoilta sijaisvanhemmat saavat henkistä ja juridista tukea sekä valmennusta. Kolmannen sektorin toimijoilta, kuten Perhehoitoliitolta sijaisperheen on mahdollista saada myös asiantuntijatukea ja neuvoja oikeudellisista asioista. (Eriksson 2011, 126–127.)

Omat haasteensa sijaisperheen arkeen tuovat alkoholivaurion saaneen lapsen ennalta arvaamaton käyttäytyminen, sillä lapsella voi olla vaikeuksia keskittyä tai hahmottaa erilaisia asioita. Selkeiden rajojen asettaminen, arkirutiineista kiinni pitäminen ja lapsen tukeminen arjessa ovat tärkeitä asioita lapsen kannalta. Odotukset yhteiskunnan taholta ovat korkeat ja sijaisvanhemmilta odotetaan kokonaisvaltaista huolehtimista ja vastuun ottamista lapsesta rinnastaen biologiseen vanhemmuuteen. Osa sijaisvanhemmista kaipaisi kuitenkin enemmän tukea ja apua yhteiskunnalta. (Eriksson 2009, 18.)

Sijaisvanhemmuuteen saatavilla oleva tuki voi vaihdella resurssien ja yksittäisten työntekijöiden perehtyneisyydestä, asiantuntemuksesta tai auttamisen halusta (Eriksson 2011, 128). Perhehoitajavalmennusta voi olla saatavilla niukasti tai saatavilla oleva valmennus ei ole ammattimaista. Monet sijaisvanhemmat ottavat itse selvää FASD:ta ulkomaisten lehtiartikkeleiden tai kirjallisuuden avulla. Arjen tasapainoon saamiseksi sijaisvanhemmat tarvitsevat neuvoja, välineitä ja valmennusta. (Eriksson 2009, 18.)

Haastavia tilanteita aiheutuu myös silloin, kun lapsi oireilee vakaista olosuhteista ja hyvästä hoidosta huolimatta. Tällöin sijaisperhe joutuu ottamaan esille huolen lapsesta ja mahdollisesta pysyvämmistä vaurioista. Tällöin perheeltä vaaditaan sitkeyttä, jotta lapsi pääsee tarvittaviin tutkimuksiin. Haastavinta on silloin, kun lapsi on jäänyt riittämättömien palveluiden piiriin ja perhe joutuu itse korvaamaan hoidolla ja tuellaan palveluita, joita lapsi tarvitsisi. (Asikainen 2011, 89.)

Lapsen oireille voidaan usein lähteä etsimään selitystä myös päiväkodin tai koulun kehotuksesta. Perhe tuntee lapsen tarpeet parhaiten, mutta välillä työnjako on epäselvä sijaisperheen ja sosiaalityöntekijän välillä. Perheet toivovatkin, että he eivät ole se taho, joka koordinoi ja vie eteenpäin lapsen asiaa. Huostaan otetun lapsen asioissa on kuunneltava myös biologisia vanhempia. Heiltä on saatava lupa lapsen tutkimuksiin eikä biologiset vanhemmat aina halua tutkimuksia lapselleen. (Asikainen 2011, 89–90.)

Lapsen tavatessa biologisia vanhempiaan saattaa aiheuttaa lapsessa pelkoa ja ahdistusta, sillä lapsen tunne-elämässä voi olla vielä läsnä vaikeat kokemukset biologisesta perheestä. Osa sijaisvanhemmista kokeekin, että lapsen etua ja oikeuksia ei aina huomioida ja tällöin sijaisperhe on ristiriitaisessa tilanteessa. Myöskään sijaisvanhempien tietämystä lapsesta ja hänen parhaastaan ei aina oteta huomioon riittävästi. (Eriksson 2009, 19.)

Sijaisvanhemmat kokevat lapsen tukijärjestelmän olevan puutteellinen sosiaalisten ongelmien käsittelyssä, joita sijaisperheessä ei aina ole valmiuksia kohdata. Auttamisjärjestelmä koetaankin joskus pirstaleiseksi ja epätarkoituksenmukaiseksi, vaikka apua ja tukea tarjotaankin. Avun ja tuen antamisen onnistuminen sijaisperheisiin on kuitenkin usein persoonakohtaista, eikä aina järjestelmätason ongelma. (Eriksson 2009, 19.)

Sijaisvanhempia tuetaan muun muassa vertaisryhmätoiminnan avulla, jolloin voidaan jakaa arjen kokemuksia, tietämystä ja neuvoja erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidossa. (Eriksson 2011, 129.) Apuna ja tukena sijaisperheille ovat myös ystävät ja sukulaiset. Apua kaivataan kuitenkin enemmän arjessa jaksamiseen. Sijaisvanhempien tukeminen pitäisi kuitenkin olla enemmän yhteiskunnan vastuulla, koska perheeltä odotetaan suurta panosta lapsen hoidossa. (Eriksson 2009, 19.)

Isomäki ja Kuukkanen (2012, 12) korostavat, että lapsen etua palvelee parhaiten se, että sijoituspaikka ei vaihtele lapsen tarpeiden mukaan, vaan tukea suunnataan sinne, missä lapsi jo on. Perhehoidossa tämä tarkoittaa riittäviä resursseja perhehoidon sosiaalityöhön, jotta tuki lapselle ja sijaisperheille saatai-

siin riittäväksi. Pystyäkseen tarpeeksi tukemaan lasten kasvua ja kehitystä perhehoitajilla tulee olla oikeus täydennyskoulutukseen ja hyvään perhevalmennukseen.

6 TOIMINNALLISET MENETELMÄT

Lapsilla ja nuorilla on luontaista ilmaista itseään leikin, piirtämisen, laulamisen ja liikkumisen avulla, siksi toiminnalliset menetelmät ovat luontevia itseilmaisun keinoja erityisesti ryhmämuotoisessa työskentelyssä. (Sosiaaliportti 2012c.) Itseilmaisun keinot, leikki ja draama, olivat myös vertaisryhmämme toiminnalliset menetelmät. Ryhmän toimintaa arvioimme osallistuvalla havainnoinnilla, jolloin meillä oli mahdollisuus luoda hyvät suhteet ryhmään osallistuviin tyttöihin.

Toiminnalliset menetelmät ovat tekemistä ja toimimista erilaisten harjoitusten kautta. Tarkoituksena harjoitteilla on yksilön sekä ryhmän aktivoituminen oppimaan ja toimimaan yhdessä sekä erikseen. Ryhmälle avautuu uusia näkökulmia meneillä olevaan prosessiin. Toiminnallisten harjoitteiden avulla uskalletaan usein käsitellä asioista, joista ei muuten uskalleta puhua. Asioita käsitellään tällöin ulkoistamisen, kuten roolien kautta. (Kataja, Jaakkola & Liukkonen 2011, 30.)

6.1 Osallistuva havainnointi

Opinnäytetyön arvioinnin tukena käytimme osallistuvaa havainnointia, johon etukäteen suunnittelimme ja teimme havainnointilomakkeen (LIITE 1.). Havainnointilomakkeen mallina käytimme Henna Mötön ja Noora Yli-harjan (2012) opinnäytetyön havainnointilomaketta, jonka muutimme omaan havainnointiimme sopivaksi. Havainnoimme esimerkiksi ryhmän jäsenten aktiivisuutta, kontaktia toisiin lapsiin ja aikuisiin, keskittymiskykyä, tunnetiloja ja aloitteellisuutta, kuinka ryhmäläiset tulevat mukaan toimintaan ja tarvitsevatko ryhmän jäsenet aikuisen rohkaisua. Ennen kaikkea pyrimme havainnoimaan, miten vertaistuen antama voima toteutui ja syntyikö uusia ystävyysuhteita ryhmän sisällä.

Havainnoimme myös draaman ja ilmaisun tuomia tunnetiloja ja ryhmän jäsenten vahvuuksia. Havainnoitavat asiat liittyivät teoreettiseen tietoomme FASD-lasten vahvuuksista ja pulmista sekä vertaistuesta. Valitsimme menetelmäksi osallis-

tuvan havainnoinnin, sillä teoretietoon perehtyessämme menetelmää suositeltiin lapsiryhmien tutkimiseen. Grönfors (2001, 131) näkee menetelmän tarjoavan aineistonkeräykseen myös muut aistit kuin kuulon ja näön, se mahdollistaa myös tunteiden hyödyntämisen joidenkin asioiden ja ilmiöiden tarkasteluun.

Tieteellinen havainnointi ei ole vaan näkemistä, vaan tarkkailua. Havainnointi on tieteiden yhteinen ja välttämätön perusmenetelmä. Havainnoinnin suurimpana etuna on se, että sillä voidaan saada suoraa, välitöntä tietoa yksilöiden ja ryhmien käyttäytymisestä ja toiminnasta. Silloin on mahdollisuus päästä luonnollisiin ympäristöihin, missä asiat sillä hetkellä tapahtuvat, se on todellisen elämän tutkimista. Menetelmänä havainnointi on työläs, mutta erinomainen esimerkiksi vuorovaikutuksen tutkimuksessa sekä tilanteissa, jotka muuttuvat nopeasti ja ovat vaikeasti ennakoitavissa. Havainnointi sopii hyvin esimerkiksi lasten toiminnan tutkimiseen. Menetelmänä sen avulla voidaan kerätä monipuolista ja mielenkiintoista aineistoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2010, 212–214.)

Havaintoja tekemällä pyritään saamaan aineistoa jonkin ilmiön tai ongelman eri tekijöistä. Yhteiskuntatieteissä osallistuva havainnointi on yleistä. Tavanomaista on, että tutkija jonkun oman roolin avulla tekee havaintoja tutkimastaan ongelmasta tai ilmiöstä. Kun havainnointi on osallistuvaa, on tutkijalla eräänlainen kaksoisrooli tutkimustyössään, tuolloin hänellä on sekä ihmisen että tutkijan rooli. Havainnoimalla on mahdollista kartoittaa monipuolista tietoa ja yksityiskohtia, joita voi yhdistellä myös onnistuneesti jollain muulla tavalla kerättyyn aineistoon, esimerkiksi haastatteluihin. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkimukseen liittyvää ongelmaa täsmennetään, tutkimuksen sisällön etenemistä arvioidaan, tehdään riittävästi muistiinpanoja analyysin tekemistä varten. Sen jälkeen tehdään huolelliset analyysit ja johtopäätökset. (Grönfors 2010, 154–156.)

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkittavien toimintaan ja pyrkii pääsemään havainnoitavan ryhmän jäseneksi. Fyysisen osallistumisen lisäksi tutkija pyrkii menemään ryhmän kulttuuriseen ja symboliseen maailmaan, esimerkiksi kielenkäyttöön. Osallistumisen aste havainnoinnissa vaihtelee. Täydellisessä osallistumisessa tutkija on täydellisesti ryhmän jäsen. Tämä voi aiheuttaa ristiriitoja, koska havainnoijan pitäisi toimia aidosti ja luonnollisesti ja toisaal-

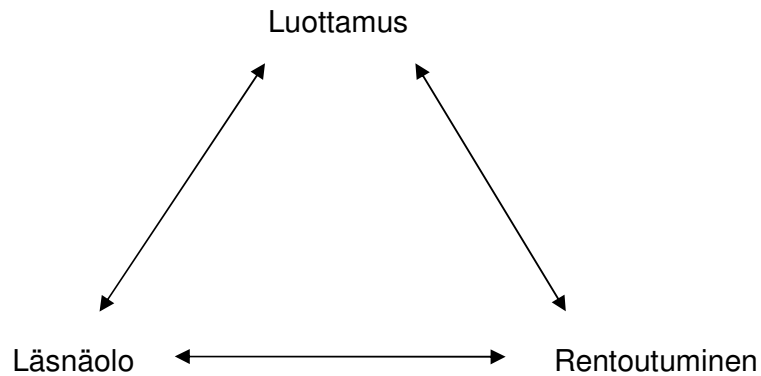
ta kerätä tietoa tieteellisiä tarkoituksiaan varten. Havainnoija voi myös osallistua ryhmän toimintaan ja tuolloin ryhmälle selvitetään, että havainnoija havainnoi ryhmää ja osallistuu ryhmän toimintaan. Tuolloin rakennetaan hyvät suhteet ryhmän jäseniin. Tarkoituksena on saada kokonaisvaltainen kuva ryhmän toiminnasta. On myös tärkeää muistaa, että havainnot ja omat tulkinnat tulee pitää erillään. (Hirsjärvi ym. 2010, 216–217.)

Grönfors (2010) näkee aineiston keräämisen onnistumisen eräänä edellytyksenä tutkijan persoonan ja siihen liittyvät tekijät. Luonteva esiintyminen herättää luottamusta ja antaa varmuutta, merkityksellistä on luonteva vuorovaikutus ja vuoropuhelu. Kun tehdään osallistuvaa havainnointia ja mietitään omaa roolia, on hyvä pohtia, mitä itsellemme on tärkeää arkielämässä ystäviemme tai satunnaisten henkilöiden kohtaamisessa. (Grönfors 2010, 156, 161.) Osallistuvassa havainnoinnissa tunteet vaikuttavat tietoon, jota vuorovaikutuksessa saadaan. Havainnoinnissa tunteetkin ovat tietoa ja ne vaikuttavat saatuihin havaintoihin. Tunteiden vaikutus saatuihin havaintoihin on tärkeää huomioida raportoinnissa, jottei tutkimuksen pätevyys kärsisi. (Vilkkä 2007, 109.)

Havainnoidessa lapsia ja lapsiryhmiä on tärkeää lapsiystävällisyys ja aineistonhankinnan sovittaminen lapsen ajattelun kehitysvaiheeseen. Muistiinpanojen tekeminen on tärkeää havainnoinnissa, sitä voi harjoitella apukysymysten avulla. Nopeat merkintätavat on hyvä opetella kertomusten kirjoittamisen rinnalle. Myös valokuvia on hyvä kerätä muistiinpanojen tueksi. Kun havainnoitsijoita on kaksi, he voivat jakaa työtään tai tarkkailla samoja asioita, jolloin käytettävissä on kaksi aineistoa antamassa uskottavuutta. (Aarnos 2010, 173–175.)

6.2 Leikki

Leikkiä kuvaa hyvin Huizingan ”taikapiirin” käsite (KUVIO 1). Leikkitilanteessa syntyy aina vahva läsnäolo leikkijän ottaessa osaa leikkiin, puoliksi läsnä olevana leikki ei suju. Sujuakseen leikki vaatii myös luottamusta muihin leikkiin osallistuviin ja luottamus puolestaan tuo rentoutta. Leikkiminen ”ei ole kivaa”, jos kaikki kolme elementtiä eivät ole läsnä. (Karkkulainen 2011, 12.)

KUVIO 1. Huizingan taikapiiri (Karkkulainen 2011, 11.)

Leikin tarkoituksena on aktivoida ikään katsomatta niin lapsia kuin aikuisia. Leikki herättää tunteita, harjaannuttaa sosiaalisia taitoja ja ohjaa fyysiseen toimintaan. Leikki on päämäärähakuista, siinä on tietyt säännöt joita voidaan ryhmän tarpeiden mukaan muuttaa. Osallistumis- ja voittomahdollisuudet ovat kaikilla samat tarkoituksena tuottaa osallistujille iloa, hauskuutta ja mielihyvää. (Kattaja ym. 2011, 33.)

Leikkitoiminnassa on keskeistä toisen ihmisen kohtaaminen ja motivoituminen osallistumaan. Leikkiä tehdään yleensä yhdessä ja reagoidaan toisen osallistujan tuotoksiin, vuorovaikutus on tällöin parhaimmillaan. Vuorovaikutustilanteessa kohdataan toinen, joko kuvitteellisena luotuna hahmona tai oikeana ihmisenä. (Karkkulainen 2011, 12.) Leikeissä on lupa tutkia ja kokeilla, ei ole yhtä oikeaa vastausta tai ratkaisua vaan kaikki vaihtoehdot ovat oikeita (Vehkalahti 2006, 21).

Sääntöleikit ja erilaiset pelit kehittävät toiminnanohjausta, tarkkaavuutta ja itesesäätelyä. Ne vaativat keskittymistä, sekä sosiaalisten sääntöjen, että leikin sääntöjen noudattamista. Leikeissä ja peleissä on lisäksi mukana yhdessäolon elementti. Sääntöleikeissä täytyy pystyä odottamaan omaa vuoroaan ja sietämään häviämistä. Impulsiivisuuden kontrollia varten FASD-lapsille erityisen hyviä leikkejä ovat useampivaiheiset leikit, joissa toimintaohjeita muutetaan ja toimintayllykettä on kesken leikin hillittävä, on pystyttävä olematta tekemättä mi-

tään. Kaikenlaiset kehonhahmotuksen leikit ja harjoitukset ovat hyödyllisiä, samoin pelit, jotka vaativat keskittymistä ja siirtojen suunnittelua, esimerkiksi shakki, tammi, mylly, backgammon ja mastermind. (Kehitysvammaliitto 2012b.)

6.3 Draama

Perinteisesti erilaisia draamamenetelmiä on käytetty teatterissa. Vähitellen ne ovat levinneet myös ryhmien työskentelyvälineiksi. Draaman eri muodoille on ominainen ilmaisullisuus, vuorovaikutteisuus, toiminnallisuus, fyysisuus ja spontaanisuus. Draamassa työskentelytavat ja -tyylit voivat olla roolileikkejä, mielikuvaharjoituksia tai laajoja draamallisia ryhmäprosesseja. Vaihtelut näiden välillä ovat portaattomia. (Kataja ym. 2011, 32.)

Lähtökohtana draamassa on valikoitu aihepiiri ja kaikki kokemus tapahtuu fiktiivisessä, tietyn sisällön pohjalta. Draaman avulla voidaan käsitellä turvallisesti asioita, jotka koetaan uhkaaviksi tai pelottaviksi. Myös ilon ja huumorin käsittelyyn draama tarjoaa mahdollisuuden. Draamassa opitaan sisällöstä, jota käsitellään tietyn ongelman tai ilmiön kautta. Omasta itsestä oppiminen ja sosiaalisten taitojen kehittyminen on myös keskeistä sekä itse draaman, kuten näyttelemisen taidon oppiminen. (Karkkulainen 2011, 13–14.)

Draaman tekeminen on lapselle leikkiä joka kehittää luovaa aktiivisuutta. Teatteri taidelajina perustuukin leikkiin. Näytelmillä ja leikillä on paljon yhteisiä elementtejä: tarina, roolihenkilöt, paikka ja aika. Toimintana molemmat ovat kuvitteellisia. Jännittävät tehokeinot, kuten valo, ääni, puvustus ja taustakuvat, ovat tärkeitä sekä näytelmissä että leikeissä. Lapset saavat toimia näyttelijöinä, ohjaajina, yleisönä ja myös omana itsenään. Teatterin keinoin lapsen luova ajattelu ja kommunikaatiokyky kehittyvät ja tunne-elämä laajentuu. Yhdessä tehtäessä on yleensä tunne siitä, että ”tämä on meidän juttu”. (Airaksinen & Okkonen 2006, 8–10.)

Toiminnallisuus ja kuvittelu ovat tärkeitä elementtejä draaman maailmassa. Niiden avulla lapsi voi roolissa ilmaista itseään, tuntea ja toimia eritavalla kuin

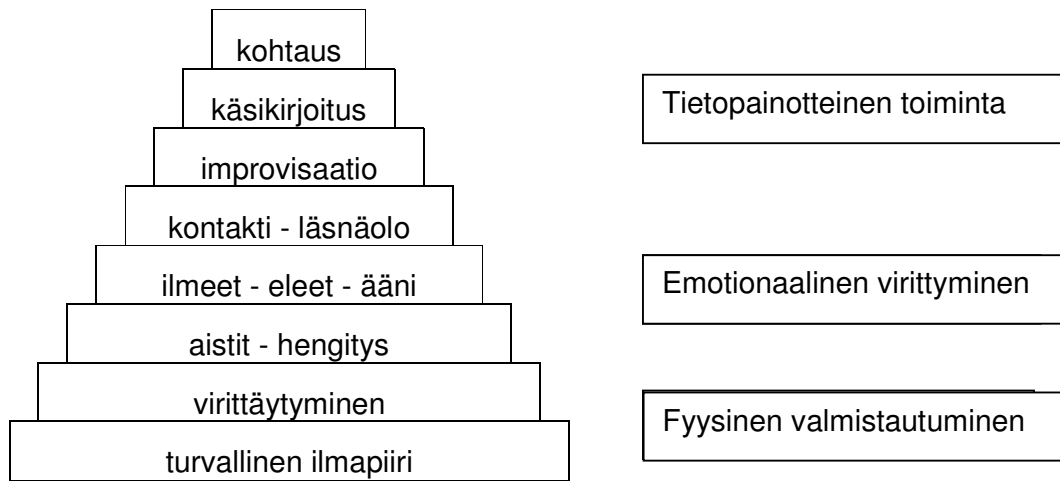
yleensä (Toivanen 2010, 38). Roolin ottaminen on asenteen tai suhtautumistavan omaksumista. Roolissa asenne voi olla jonkun toisen kokemukseen perustuva tai oma. Välillä roolissa otetaan mahdollisimman etäinen ja vieras asenne, mahdollisimman kaukana omasta asenteesta ja toimitaan sen pohjalta. Erilaisien toiminnallisten menetelmien avulla opetellaan erilaisia rooleja. Rooleissa opetellaan olemaan ja lähtemään pois niistä. Roolin omaksuminen helpottuu erilaisilla rekvisiitoilla, kuten vaatteilla. (Karkkulainen 2011, 19.)

Draama on kokemuksena voimaannuttava. Se tuottaa tyydytystä sekä innostaa luovuuteen ja mielikuvitukseen. Sen avulla voi ottaa vastaan haasteellisiakin tehtäviä ja tuottaa iloa mukana olevalle. Draama on myös väline, jonka avulla voi tutkia ja reflektoida asioita. Se on myös hyvä kommunikaation ja yhteistyön väline, jonka avulla voidaan muuttaa ihmisen ajattelua, käyttäytymistä ja tapaa tuntea. (Karkkulainen 2011, 21.)

Draamatyöskentelyä kuvaa hyvin myös ilmaisun portaat, jotka ovat perustana teatterilähtöiselle toiminnalle (KUVIO2). Turvallinen ilmapiiri luo pohjan työskentelylle. Ryhmän osallistujat tuntevat olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi. Alkulämmittelynä draamatyöskentelyssä toimii hyvin virittäytyminen aiheeseen, leikkien ja pelien kautta. Aistien herkistäminen ja oikea hengitys auttavat keskittymään ja rentoutumaan sen hetkiseen tilanteeseen. Se myös vähentää jännitystä. Sanattoman viestinnän avulla tuotetaan suurin osa viestinnästä. Ilmeiden, eleiden ja äänen avulla viestimme koko keholla. Tällöin voi tarkkailla muiden toimintaa ja tulkita viestintää vaistonvaraisesti. (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 8.)

Onnistuneessa vuorovaikutuksessa on tärkeää kontakti ja läsnäolo. Viestin perillemeno ja sen ymmärtämistä parantaa hyvä läsnäolo. Onnistunut vuorovaikutus perustuu myös toisen ihmisen kunnioittamiseen draamatyöskentelyssä. Improvisaatioharjoitukset antavat mahdollisuuden kokeilla erilaisia toiminata-vaihtoehtoja draaman avulla edeten käsikirjoitusvaiheeseen. Valmista käsikirjoitusta ruvetaan työstämään esitykselliseen muotoon. Käsikirjoituksen mukaista aihetta työstetään roolihenkilöiden kautta. Kohtauksia harjoitellaan tai improvi-

soidaan etukäteen niin, että ne saavat esityksellisen muodon. (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 9.)

KUVIO2. Ilmaisun portaat (Airaksinen & Karkkulainen 2012, 9.)

7 RYHMÄN OHJAAMINEN TYÖMENETELMÄNÄ

Työskenneltäessä sijoitettujen lasten kanssa vertaisryhmän ohjaajalta vaaditaan tietoa lastensuojelusta sekä kokemusta työskentelystä sijoitettujen lasten parissa. Kokemus ja tieto mahdollistavat uusien näkökulmien löytymistä tai näkökulmien syventymistä. Vertaisryhmässä on annettava mahdollisuus, kunkin lapsen yksilöllisesti, tutkia omaa elämänpolkua. Vaikeitakaan aiheita ei tulisi välttää. Toiminnalliset menetelmät saattavat helpottaa puheeksi ottamista ja muistamista erilaisista asioista. (Huusko, Raitanen & Varjoranta 2007, 11, 45.)

7.1 Ryhmädynamiikka

Ryhmän muodostaa joukko ihmisiä, joilla on jokin yhteinen tavoite tai päämäärä, käsitys ketä ryhmään kuuluu ja ryhmän jäsenillä on jonkin verran vuorovaikutusta. Ryhmän tunnusmerkkejä ovat ryhmän tarkoitus, rajat, vuorovaikutus, roolit, työnjako ja johtajuus. Vuorovaikutuksen kautta syntyy nopeasti ryhmän jäsenten roolit. (Kopakkala 2005, 36.)

Ryhmädynamiikka syntyy jäsenten välisestä kommunikaatiosta. ja vuorovaikutuksesta. Se merkitsee myös ryhmän sisäisiä voimia, jotka voivat olla hyvin tärkeitä ryhmän jäsenille. (Kopakkala 2005, 37.) Ryhmädynamiikka kertoo myös ryhmän keskinäisistä rooleista, suhteista ja siitä missä kehitysvaiheessa ryhmässä ollaan menossa (Kalliola ym. 2010, 108).

Sanallisen viestintä on perinteinen keino kommunikoida. Siihen liittyvät eleet, ilmeet, sävy sekä muu ei-sanallinen viestintä. Viestin tuojan into ja luotettavuus välittyvät myös muille ja antaa viestille uskottavuutta. (Kopakkala 2005, 95.) Ryhmissä viestinnällä on useita merkityksiä, se välittää tietoa, motivoi ihmisiä, kontrolloi sen jäseniä ja on välineenä tunteiden ilmaisemiselle. Viestin vastaanottaja voi tulkita viestin tai sanoman yksilöllisesti, omien odotusten mukaisesti tai itselleen sopivalla tavalla. Sosiaalisen vuorovaikutuksen peruslähtökohtia onkin ryhmän jäsenten välinen viestintä. (Pennigton 2005, 17.)

Vuorovaikutustilanteissa ihmiset pyrkivät saamaan ryhmässä hyvän aseman ja etuja ryhmän avulla. Ryhmässä vuorovaikutus on kahden ihmisen välisen vuorovaikutuksen sarja. Tällöin ryhmään kuuluvat jäsenet reagoivat yksilön viestiin ja mahdollisesti kommunikoivat hänelle. Muut ryhmän jäsenet seuraavat tuolloin vuorovaikutustilannetta. Turvallisuus ryhmässä kasvaa mitä enemmän kahdenvälisiä vuorovaikutustilanteita ryhmässä syntyy. Vuorovaikutustilanteiden tarkoitus on aina vaikuttaa ryhmän toiseen jäseneen. (Kopakkala 2005, 38.)

Turvallinen ilmapiiri luo ryhmässä osallistujille viihtyvyyttä ja tuolloin ryhmän jäsenet voivat olla aidosti oma itsensä. Tällöin jokainen uskaltaa sanoa mielipiteensä, osallistua toimintaan ja keskustella avoimesti. Erilaisten roolien ottaminen ryhmän sisällä on helpompaa ja ei tarvitse pelätä kiusaamista tai hylkäämistä. Turvallisessa ryhmässä voi epäonnistua ja silti kaikki ryhmänä jäsenet hyväksytään ja ketään ei jätetä ulkopuolelle. (Kalliola ym. 2010, 113.) Roolit määrittävät ja kuvaavat yksilön käyttäytymistä ryhmässä ja ryhmässä voi olla monentyyppisiä erilaisia rooleja. Samalla henkilöllä voi olla samassa ryhmässä useitakin rooleja kun taas jossakin toisessa ryhmässä aivan erilainen rooli. (Pennigton 2005, 89–91.)

7.2 Ryhmän kehitysvaiheet

Ohjatessa ryhmää on hyvin tärkeää hahmottaa, kauanko ryhmä on ollut koossa, minkälaisesta ryhmästä on kyse ja missä kehitysvaiheessa ryhmän toiminta on menossa. Ensimmäisessä vaiheessa, joka on tutustumisvaihe, ihmiset ottavat toisiinsa kontaktia. Esiin tulevat vain ihmisen hyvät puolet ja joskus saatetaan ujustella. Tämä on vaihe, jolloin jollakin voi olla jokin rooli päällä. Ryhmän jäsenet yrittävät tutustua toisiinsa. (Kalliola, Kurki, Salmi & Tamminen-Vesterbacka 2010, 108–109.) He saavat myös tietoa toistensa kokemuksista, asenteista ja taustoista. Myös ryhmän rakenteen luominen, sääntöjen laatiminen ja tavoitteiden asettaminen kuuluu tähän vaiheeseen. (Pennigton 2005, 72.)

Toinen vaihe on klikkiytymisvaihe, jolloin syntyy kuppikuntia ja ihmiset tutustuvat kaltaisiinsa ihmisiin. Tässä vaiheessa kukin ryhmän jäsen voi olla oma it-

sensä. (Kalliola ym. 2010, 108–109.) Tässä vaiheessa voi syntyä myös ristiriitoja, jotka aiheutuvat ryhmän jäsenten erilaisista pyrkimyksistä ja tavoitteiden yhteen sovittamisesta. Yhteisestä päämäärästä on keskusteltava, jotta asioissa päästään eteenpäin. (Pennigton 2005, 73.)

Kolmatta vaihetta kutsutaan työskentelyvaiheeksi. Tässä vaiheessa kaikki tuntevat toistensa heikkoudet ja vahvuudet ja siksi tämä vaihe onkin kaikkein hedeelmällisin aikaa työskentelylle ryhmässä. Kenenkään ei tarvitse esittää roolia ja kuppikunnat eivät ole niin tiiviitä, kuin aikaisemmin. Ryhmän sisällä voi liikkua vapaasti. (Kalliola ym. 2010, 109–110.) Ryhmän jäsenet ovat sitoutuneet työskentelemään aiemmin sovittujen tavoitteiden mukaisesti. Työskentely tapahtuu yksin, pienissä alaryhmissä tai koko ryhmän kanssa. Keskinäinen riippuvuus ryhmän jäsenten välillä edesauttaa sitoutumista ja yhteistyötä. (Pennigton 2005, 73.)

Viimeistä vaihetta kutsutaan lopetusvaiheeksi. Alkaa ryhmän henkinen hajoaminen ja tietoinen irtautuminen toisista ryhmäläisistä. Tunnetaan iloa ja surua ryhmän loppumisesta ja ohjaajaan saatetaan purkaa kaikki negatiiviset tunteet. Mietitään ihmissuhteiden jatkumista ryhmän lopettamisen jälkeen. (Kalliola ym. 2010, 109–110.) Ryhmän jäsenet voivat kokoontua ryhmän lopettamisen jälkeen epävirallisesti, koska yhdessäolo koetaan tärkeäksi ja palkitsevaksi (Pennigton 2005, 74).

7.3 Ryhmän ohjaaminen

Erityisen tuen tarpeessa oleva ryhmän jäsen luo ohjaajille monenlaisia haasteita. Ohjaajan tulee olla selvillä ja huomioida tuen tarve ohjaustilanteissa. Erityisen tuen tarve voi johtua monista asioista, kuten käyttäytymisessä tai vaikeudet kommunikoinnissa. Taustalla voi olla myös ihmissuhteisiin liittyvät huonot kokemukset ja kokemuksiin liittyvät vuorovaikutustilanteet. Siksi onkin tärkeää, että luottamus ja turvallisuudentunne ovat läsnä ohjaustilanteissa. Lupausten pitäminen, ohjattavan kunnioittaminen ja vahvuuksien löytäminen on tärkeää

ohjattavan minäkäsityksen ja itsetunnon tukemiseksi. (Kalliola ym. 2010, 128–129.)

Ohjaustilanteissa rohkaisu ja kannustaminen vaikuttavat ohjattavan tunteisiin. Kannustava ja myönteinen ilmapiiri edesauttaa hyväksytyksi tulemisen kokemusta omasta itsestä. Tällöin vaikeidenkin asioiden kokeileminen lisääntyy ja ohjattava yrittää parhaansa. Minäkuvan kehittämisessä ja itsetunnon vahvistamisessa auttaa kannustava ilmapiiri. Palautteen antaminen kehittää myös itsetuntoa ja arvostuksen tunnetta, mikä on tärkeää. (Kalliola ym. 2010, 60–61.)

Jokaisella ryhmän ohjaajalla on oma tapansa kasvattaa ja rakentaa ohjattavaa ryhmäänsä. Ohjaamisessa on monia erilaisia mahdollisuuksia, joita voidaan toteuttaa. Ei ole olemassa tiettyä kaavaa, jonka mukaan toimia ryhmän ohjauksen eri tilanteissa. Ohjaajan rooli ohjaustilanteissa kehittyy ja rakentuu pitkällä aikavälillä. Kolme perusröoliä ohjaustilanteissa ovat tarpeellisia. Perusröolit ovat ymmärtävä kuuntelija, ryhmän johtaja ja vaikuttaja. Ohjaajan toimintatavat tai röolit voidaan jakaa myös prosessikeskeiseen ja tehtäväkeskeiseen malliin. (Kataja ym. 2011, 27.)

Prosessikeskeisessä mallissa ohjaaja on auttajan röolissa, tarkoituksena löytää ratkaisu sen hetkiseen ongelmaan. Ohjaaja on avustajana ongelmanratkaisuprosessissa, kuuntelee ryhmän omia tulkintoja, tukee ryhmän valitsemää ratkaisumallia ja sen hyödyntämistä ongelmatilanteeseen ja tämän kautta ryhmän kehittämiseen. Ohjaajan röoli tehtäväkeskeisessä mallissa on toimia teknisen asiantuntijan kaltaisesti. Ohjaajan tehtävänä on määritellä ongelma ja ratkaista se itse. Ryhmään suhtautuminen on objektiivista ja määräävää. (Kataja ym. 2011, 27.)

Ohjaajan röoli on hyvin tärkeä toiminnallisissa harjoituksissa. Ryhmän toimintaan puuttuminen voi tarvita välillä nopeaa reaktiota, mutta on myös tilanteita, jolloin ohjaajan on hyvä vetäytyä taka-alalle. Ohjaustilanteet voivat vaatia toisiinsaan heittäytymistä prosessiin ja olla yksi ryhmän jäsen. Tällöin ohjaaja on itse vaikuttamassa lopputuloksen syntymiseen. Ohjaajan röoliin vaikuttaa oleellisesti onko ryhmän jäsenet tuttuja tai vieraita toisilleen. Uuden ryhmän kanssa ohjaa-

jan tulee edetä tunnustellen ilmapiiriä ja edetä varovaisesti. Ryhmän kehittymistä häiritsee liiallinen innostus tai voimakas ohjaava asenne. (Kataja ym.2011, 27.)

Ohjaajan tehtävänä on myös tunnesuhteisiin vaikuttaminen avoimen ilmapiirin luomiseksi. Ohjaaja auttaa myös ongelmien ratkaisussa ja lisää turvallisuuden tunnetta. Myös yhteistoiminnan sisällön, fyysisen toiminnan ja tunneilmaisun säätely ovat ohjaajan tehtäviä, samoin palautteen antaminen ja pyytäminen. Ryhmän ohjaajan ohjausteot vaikuttavat siihen, miten ryhmä toimii. Ohjausteot ovat tietoista ja tavoitteellista ryhmädynamiikan säätelyä. Näitä ohjaustekoja ovat esimerkiksi ohjaajan puhuminen tai puhumattomuus, kysyminen tai kysymättä jättäminen. Näin vaikutetaan ryhmän toimintaan joko aktiivisesti tai passiivisesti, sanallisesti tai sanattomasti. (Mäkinen ym. 2009, 149.)

Työ opettaa myös ryhmän ohjaajaa, sillä kukaan ei automaattisesti ole hyvä tai huono ohjaaja, jokaisella on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Tärkeää ohjaajalta on toimiminen esimerkkinä ryhmän jäsenille ja luottaa ryhmän voimaan. (Sosiaaliportti 2012e.)

7.4 Draaman ohjaamisessa huomioitavia asioita

Draaman ohjaamisessa ei ole yhtä ainutta oikeaa tapaa toimia ohjaajana, vaan jokaisella on oma persoona ja luontainen kyky toimia ohjaus tilanteissa. Toiminnan aloittamisessa on hyvä lähteä liikenteeseen lyhyillä toiminnallisilla hetkillä, huomioiden lasten ikä. Lyhyt tuokio voi olla leikki tai draamaan liittyvä työtapa. Lyhyiden tuokioiden avulla, lasten kanssa voi siirtyä pikku hiljaa pidempiin ja vaativampiin draamatyöskentelyn keinoihin. Lapsi alkaa luottaa pikku hiljaa omiin valmiuksiin ja ideoihinsa sekä toiminta ryhmänä alkaa muotoutua. (Toivonen 2010, 35–36.)

Draamatuokioiden onnistumisen yhtenä tärkeänä tekijänä on vuorovaikutussuhteen muodostuminen hyväksi. Ilmapiirin ollessa turvallinen lapsen on helpompaa olla oma itsensä ja toimia vapautuneemmin. Ryhmän kehittymistä edesauttaa

kaikkien ryhmäläisten äänen saaminen kuuluvaksi esimerkiksi leikkien avulla, joissa kaikki toimivat yhtä aikaa ja parit tai ryhmät vaihtuvat useasti. Ohjatessa toimintaa tulee huomioida oma tapa puhua sekä antaa ohjeita. Tulee kuitenkin muistaa, että ketään ei saa pakottaa esiintymään tai näyttämään omia tuotoksiaan vastentahtoisesti. (Toivanen 2010, 37–40.)

Ohjaustilanteissa ohjaajan tulee olla rohkea ja ottaa tarvittaessa riskejä kokeilun uusia toiminnallisia työtapoja. Kokeiltaessa uusia työtapoja voi siihen liittyä riski epäonnistua ja kaikki ei mene suunnitellusti. Siitä huolimatta ohjaajan on hyvä ottaa tietoisia riskejä, pitää positiivinen asenne yllä ja kohdata lapset tilanteissa, jotka ovat uusia hänelle. Tämän kautta ohjaajalle avautuu monipuolisempi vuorovaikutus lasten kanssa. Lasten itseluottamuksen ja toimintakyvyn kehittymiseen vaikuttavat myös liialliset rajoitukset ja tiukat säännöt ryhmässä, vaikuttaen ilmapiiriin negatiivisesti. (Toivanen 2010, 36, 39.)

FASD-lapsilla on monia vahvuuksia ja taitoja, joissa he ovat hyviä. Näitä tulee korostaa antaen jokaisella kerralla välitöntä positiivista palautetta. FASD-lapset ajattelevat ja oppivat eri tavalla kuin toiset lapset, joten ryhmää ohjattaessa tulee huomioida jokaisen lapsen omat haasteet. Ohjeiden tulee olla selkeitä ja niitä tulisi antaa johdonmukaisesti toistaen yksi kerrallaan. Jos lapsen annetaan valita vaikkapa leikki tai harjoitus, vaihtoehdot rajataan kahteen tai kolmeen hämmennyksen välttämiseksi. FASD-lapsi saattaa hermostua, jos tietoa ja ohjeita tulee liikaa kerrallaan. Toistuvat samanlaiset käytännöt ja mallioppiminen edistävät vuorovaikutusta myös toisiin ryhmäläisiin. Lapsi saattaa olla herkkä kritiikille ja aikuisen vihaiset ilmeet ja käytös voi saada hänet pois tolaltaan. (Von Canada 2005b.)

Ohjaajalta vaaditaan myös silmälläpitoa ja lapsen kuuntelemista herkällä korvalla, sillä pienikin asia saattaa häiritä lapsen keskittymistä. On myös huomioitava tauot, välipala ja jaksamiseen vaikuttava vireystila. Ensisijaisesti ryhmän lapset ovat kuitenkin lapsia ja toissijaisesti FASD-lapsia. (Somer 2011, 111–114.)

8 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Ammatillisen kasvun ja työelämän kehittämisen näkökulmasta toiminnalliselle opinnäytetyölle on suositeltavaa löytää toimeksiantaja. (Vilkkä 2003, 16–17). Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksessä oli herännyt ajatus, että perheisiin sijoitetut tytöt tarvitsisivat toiminnallista vertaistukiryhmää. Kesällä 2012 olimme yhteydessä Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen puheenjohtajaan Tiina Pitkoon ja keskustelimme tulevasta toiminnallisesta ryhmästä ja siihen liittyvästä opinnäytetyöstämme. Tapasimme Tiina Pitkon syyskuun lopulla, tuolloin paikalla oli myös tulevan ryhmämme taiteellisesta puolesta vastaava ohjaaja Nelli Reinikainen. Sovimme toiminnan alkamisesta, työnjaosta ja toimintaan liittyvistä kustannuksista. Teimme sopimuksen opinnäyteyhteistyöstä sijaiskotiyhdistyksen kanssa.

Opinnäytetyön suunnittelu alkoi tapaamisen jälkeen. Hyödynsimme tapaamisesta saatuja tietoja ja heidän odotuksiaan opinnäytetyön suunnittelussa. Ideavaiheessa tutustuimme tarkemmin alan kirjallisuuteen sekä tutkimuksiin, jonka pohjalta esittelimme ideamme lokakuun alussa 2012. Suunnitteluvaiheessa työstimme opinnäytetyön teoriaa ja tavoitteita. Opinnäytetyönsuunnitelman esitimme lokakuun lopulla 2012, jolloin myös vertaisryhmän toiminta alkoi. Kiinnostavinta aiheessa oli toiminnallisuus sekä yhdessä tekeminen perheisiin sijoitettujen 10–13-vuotiaiden FASD-tyttöjen kanssa. Tulevina sosionomeina meitä kiinnosti myös lastensuojelu ja alkoholin käyttöön liittyvät haitat ja ongelmat yhteiskunnassa. Kuten Vilkkä (2003, 23) korostaa, on opinnäytetyön aiheen valinnassa tärkeää motivoiva aihe, jonka kautta on mahdollista syventää omaa asiantuntemusta.

Työstimme opinnäytetyöraporttia samanaikaisesti ryhmätoiminnan kanssa ja esitimme opinnäytetyönkäsikirjoituksen tammikuussa 2013. Ryhmätoiminnan tukena käytimme havainnointilomaketta, johon kirjasimme havaintomme ryhmäkertojen jälkeen. Havaintomme liitimme opinnäytetyöraporttiin teemoitellen ne kuukausittain.

Ryhmän kokoontumispaikkana oli kulttuuritila Mellari Mellunmäessä. Mellari on vanhan ostoskeskuksen alakertaan rakennettu vapaa-ajan tila. Siellä järjestetään paljon erilaista toimintaa, esimerkiksi työväenopiston kursseja. Mellarin toimintaa on suunniteltu asukaslähtöisesti ja se toimii kokouspaikkana erilaisille ryhmille. Teatteriryhmällemme oli varattu työskentelytila, jossa kokoonnuimme kerran viikossa tiistaisin klo 17.30–19.30. Ennen vertaisryhmän aloitusta kokoonnuimme Nelli Reinikaisen kanssa sopimaan illan toiminnasta.

Produktion taiteellisesta toteutuksesta vastasi Nelli Reinikainen. Omana roolinamme sosionomiopiskelijoina vastasimme ryhmän ohjaamisesta yhdessä Nelli Reinikaisen kanssa. Toimimme myös lasten tukena sosiaalisissa tilanteissa. Osallistuimme myös näytelmän esitykseen, jota oli markkinoitu Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen sidosryhmille. Esityksiä oli kaksi kappaletta toukokuun 2013 aikana.

Syksyn ja kevään aikana olimme puhelimitse ja sähköpostitse yhteydessä Tiina Pitkoon ja Nelli Reinikaiseen. Keväällä 2013 ja elokuussa 2013 annoimme luettavaksi opinnäytetyön raportin Tiina Pitkolle ja saimme palautetta siihenastisesta toiminnasta. Opinnäytetyöprosessin aikana saimme ohjausta ohjaavalta opettajalta toukokuussa ja elokuussa 2013.

9 DRAAMARYHMÄN TOIMINTA

Draamaryhmän toiminta alkoi lokakuun alussa Mellarissa. Ryhmään oli ilmoittautunut neljä 10–12-vuotiasta tyttöä. Kaksi tytöistä oli sisarusta ja heidät oli sijoitettu samaan perheeseen.

9.1 Tutustumista ja ryhmäytymistä

Koska emme entuudestaan tunteneet toisiamme, aloitimme ryhmätoiminnan tutustumisleikein lokakuussa 2012. Jokainen esitteli itsensä ja leikimme paljon kontakti- ja kosketusleikkejä. (Ks. Airaksinen & Karkkulainen 2012, 8.) Liikuimme tilassa ja eri draamaharjoitteiden kautta haimme keinoja tunteiden ilmaisuun esimerkiksi ”tuoli-leikillä”, jossa jokainen sai vuorollaan esitellä itsensä vihaisesti, iloisesti ja surullisesti. Tilassa liikkumista harjoittelimme ”go-stop-go-leikin” avulla, kävelimme ja merkin kuultuamme piti pysähtyä siihen asentoon, jossa olimme. Uuden merkin kuultuamme jatkoimme liikkumista ja niin edelleen. Ensimmäisen kerran jälkeen mieleenpainuvin kommentti oli: ”Miksei tätä voi olla joka päivä?”.

Lokakuun aikana leikkeinä ja draamaharjoituksina olivat esimerkiksi tarinan kertominen ja vierustoverin kuvaaminen kuvakorttien avulla. Ensimmäisinä kosketuksina draaman maailmaan harjoittelimme erilaisia roolinottoja. Näitä harjoituksia olivat esimerkiksi erilaisten tv-ohjelmien esittäminen yleisölle, joka vaihtoi ”kaukosäätimen” avulla tv-kanavaa, jolloin myös ohjelman tuli vaihtua. FASD-lasta tukevia ja keskittymistä vaativia leikkejä olivat muun muassa ”peili”, ”näkyvä esineen nostaminen”, ”stilt” sekä ”seuraa johtaja-leikki”.

Havaitsimme, että koko ryhmän oli helpompi tulla mukaan leikkeihin kuin roolinottoharjoituksiin. Kaksi tytöistä osoitti verbaalista lahjakkuutta ja heittäytyivät rooleihin helposti. Toiset tarvitsivat enemmän aikuisen tukea ja kannustusta, mutta osallistuivat kuitenkin toimintaan. Välipalan nauttiminen katkaisi mukavasti ryhmätoiminnan ja tytöt odottivatkin joka kerta välipalalahetkeä. Parileikkien ai-

kana havaitsimme, että leikki sujui, vaikka pari ei ollutkaan ennestään tuttu. Tytöt tulivat keskenään hyvin toimeen ja ottivat avoimesti kontaktia meihin aikuisiin. He maltoivat myös odottaa omaa vuoroaan aikuisen tukemana. Toisten esiintyessä istuimme lasten vieressä ja kannustimme heitä katsomaan meneillään olevaa esitystä odottaen omaa vuoroaan.

Ryhmän ohjaajina olimme sopineet työnjaon siten, että Nelli Reinikainen valmistelee ja ohjaa leikit ja harjoitukset. Meidän tehtävämme on sosiaalisena tukena tytöille ja osallistua ryhmän toimintaan sitä havainnoiden. Kataja ym. (2011, 27) näkevät uuden ryhmän ohjaajan roolissa tärkeänä varovaisen etenemisen. Lokakuun aikana tutustuimme toisiimme ilmapiiriä tunnustellen. Meidän roolimme ryhmän ohjaajina viitaten Mäkiseen ym. (2009, 149) oli turvallisuuden tunteen lisääminen ja tunneilmaisun säätely. Emme pyrkineet olemaan liian ohjaavia ottaen huomioon tyttöjen toiveet heille mieluisista leikeistä ja harjoituksista. Tyttöjen itsetunnon tukemiseksi näimme tärkeänä positiivisen palautteen ja kannustuksen antamisen jokaisen ryhmäillan päätteeksi.

9.2 Leikin ja draaman voimin kohti näytelmää

Marras-joulukuussa 2012 tytöt piirsivät ja kirjoittivat tarinaa omasta itsestään. Näiden harjoitusten tarkoituksena oli oman elämäntarinan hahmottaminen ja oman identiteetin vahvistaminen. Kuten Somer (2011, 103–111) sekä Pölkki ja Raitanen (2007, 11) mainitsevat, nämä ovat muun muassa vertaisryhmän tavoitteita. Piirtämiseen jokainen tyttö keskittyi intensiivisesti. Yksi tytöistä tarvitsi aikuisen tukea ja vieressä oloa alkuun pääsemiseen.

Tytöt piirsivät ja kirjoittivat siitä, missä he tunsivat olevansa hyviä ja mitä taitoja he haluaisivat elämässään oppia. Muun muassa näiden asioiden pohjalta teimme draamaharjoituksia. Nelli Reinikaisen ohjauksessa tytöt työstivät pienen esityksen, jossa me olimme yleisönä kannustavaa palautetta antaen. Esityksestä tuli kuitenkin erilainen, kuin oli tarkoitus. Sillä tyttöjä ujostutti ja heidän oli vaikeaa keskittyä sekä muistaa ”vuorosanojaan”. Näytelmä oli ensimmäinen, jossa tytöt esiintyivät ilman aikuisen mukanaoloa. Teimme myös esityksiä, joissa ai-

kuinen oli mukana. Havaitimme, että aikuisen läsnäolo ja kannustaminen oli tärkeää tytöille.

Leikimme useasti myös ”sokkoleikkiä pareittain”. Leikissä toisella parista oli silmät sidottu, toinen kuljetti ja ohjasi erilaisten esteiden läpi sokkoa. Leikin tarkoituksen oli oppia luottamaan omaan pariinsa. Eräänä ryhmäkertana söimme välipalankin niin, että toinen pareista oli silmät sidottuna ja toinen ei saanut käyttää käsiään. Kontaktileikkeinä meillä oli ”kinuski-leikki” ja ”solmu-leikki”. Improvisaatioharjoituksessa kaksi tytöistä keksi itselleen roolin, jota esitti, kaksi antoi roolihahmoille vuorosanat. Tarkoituksena oli yhteistyön harjoittelu kaverin kanssa sekä ilmaisun kehittyminen. Kuten Toivanen (2010, 37–40) mainitsee, leikeissä, joissa kaikki ovat mukana ja pareja vaihdetaan, tulevat kaikkien ryhmäläisten äänet kuulluksi.

Tyttöjen vahvuuksiksi havaitimme liikunnallisuuden sekä pitkäjänteisen keskittymisen piirtämiseen. Tytöt ovat ystävällisiä toisilleen ja meille aikuisille. Viimeisillä kerroilla havaitimme yleistä väsymystä ja keskittymisvaikeuksia. Myös useimpien vaihtoehtojen antaminen, kuten lähteessämme (Von Canada 2005b) viitataan, hankaloitti keskittymistä. Leikkivaihtoehdot tulisi rajata selkeiden ohjeiden ohella enintään kahteen. Viimeisellä kokoontumiskerralla ennen joulutaukoa Nelli Reinikainen ohjasi ryhmää yksin jolloin myös kokoontumistila oli vaihtunut. Tytöt olivat olleet levottomia ja riehakkaita. Kalliolaan ym. (2010, 108–109) viitaten ryhmämme oli kehittynyt klikkiytymisvaiheeseen, jolloin tunteiden ilmaisu on jo vapaampaa. Havaitimme, että useamman aikuisen läsnäolo ryhmässä on tärkeää, koska silloin yksilöllisen tuen antaminen oli mahdollista.

9.3 Näytelmän harjoitukset alkavat

Joulutauon jälkeen jatkoimme draamaharjoituksilla ja roolinottoleikeillä tammihelmikuussa 2013. Teimme pantomiimiharjoituksia sekä syksyltä tutuiksi tulleita leikkejä. Tytöt tekivät myös omia pieniä näytelmäesityksiä. Ohjaajamme Nelli Reinikainen oli työstänyt tulevan näytelmämme käsikirjoitusta, jota aloimme yhdessä pikku hiljaa lukea. Hämmästyimme tyttöjen tarkkaa keskittymistä lukemi-

seen, vaikka näytelmän käsikirjoitus olikin aika pitkä. Tytöt keskittyivät hyvin ja lukivat todella sujuvasti. Aloimme harjoitella näytelmää pieninä pätkinä, kohtaus kerrallaan. Hämmästyimme, kuinka vähällä lukemisella tytöt muistivat vuorosanojaan ja näytelmän tapahtumia. Tarkoitushan oli, että aikuiset auttaisivat heitä muistamisessa, mutta asia olikin päinvastoin. Tytöt ”tukivat” meitä omilla rooleissamme. Huomasimme, että valmiiksi annettu tehtävä oli tytöille helpompaa kuin oma improvisaatio ja tunneilmaisuus. Työskentelymme perustui osaksi ilmaisun portaisiin. (Ks. Airaksinen & Karkkulainen 2012, 8–9.)

Näytelmämme (LIITE 2) kertoo metromatkasta, jossa tapahtuu odottamattomia asioita. Näytelmän roolit valittiin tyttöjen omien vahvuuksien mukaan. Otimme huomioon muun muassa heidän aloitteellisuutensa, keskittymiskykynsä ja verbalisuutensa. Näitä asioita olimme havainnoineet ryhmätapaamisissamme. Käsikirjoituksen lukemisen myötä tytöille muodostui kuva näytelmän eri rooleista ja jokainen sai mieleisensä osan. Kuten Toivanen (2010,37–40) kirjoittaa, kehtään ei saisi pakottaa esiintymään vastentahtoisesti.

Sovimme, että kivoja leikkejä ja harjoituksia yhdistellään iltojen aikana varsinaisen esityksen harjoitteluun, siten ryhmäillat eivät muodostuisi liian raskaiksi ja säilytämme ilon ja yhdessä olemisen riemun tapaamisissamme. Koska tytöt ovat hyviä piirtämään, he saivat piirtää ja kirjoittaa omasta roolihahmostaan, josta he sitten kertoivat toisille. Innostuksesta tulevaan näytelmään kertoi se, että yhtä tyttöä lukuun ottamatta tytöt halusivat, että menisimme myös heidän kouluhinsa keväällä esittämään näytelmän.

Tytöt olivat aktiivisesti kontaktissa toisiinsa ja kaksi tytöistä melko paljon meihin aikuisiin. Väsymyksen hetkenä aikuisen syli ja läheisyys oli tarpeellista. Joillakin kokoontumiskerroilla tytöt olivat todella levottomia ja yliaktiivisia, tuolloin havaitsimme, ettei heihin saanut kontaktia. Rauhoittuminen oli vaikeaa ja vasta kun aloimme harjoitella näytelmää ohjatusti, tilanne rauhoittui. Teimme havaintoja, joista Valkonen (2003, 20) ja Somer (2011, 111–114) lähteissämme kertovat: selkeä struktuuri ja ohjeet toiminnassa on ilmeisen tärkeää. Samoin lapsia ohjattaessa on olennaista kuunnella heitä herkällä korvalla huomioiden yleinen vireystila ja siihen liittyen esimerkiksi välipala ja tauot. Omista tavaroista huolehtimi-

nen tuotti hankaluuksia. Tytöt kadottivat ja unohtelivat näytelmään liittyviä pape-reita, osa oli jo ensimmäisenä iltana hukannut kotiin vietävät paperit.

Kaksi tytöistä, joilla oli selvemmin jo alkavaa murrosikää, olivat riippumatto-mampia aikuisen tuesta. Kannustus ja rohkaisu koko ryhmälle olivat kuitenkin tarpeellisia, samoin sen kertominen, miten tytöt pystyivät näytelmää harjoitel-lessa auttamaan aikuisia vuorosanoissa ja miten hyvin he osasivat lukea, piirtää ja kirjoittaa. Tytöt kertoivat, että ryhmään oli mukava tulla ja kaikista kivointa oli näytelmän tekeminen. Ystävyys-suhteiden muodostuminen, joka oli yksi toimin-nan tavoitteista, alkoi näkyä selvemmin. Kaksi tytöistä oli alkanut tapailla toisi-aan vertaisryhmän ulkopuolella ratsastustallilla.

9.4 Harjoituksia, haasteita ja mukavaa yhdessä oloa

Maalis-huhtikuussa 2013 jatkoimme tammikuussa aloitetun näytelmän harjoitte-lua pieninä pätkinä kerrallaan ja tavoitteena oli saada harjoiteltua näytelmä alusta loppuun useamman kerran, mikä onnistuikin. Harjoitusten jälkeen leikittiin tuttuja leikkejä ajan niin salliessa. Kuluneiden kuukausien aikana osalla tytöistä oli vaikeaa keskittyä näytelmän harjoituksiin ja harjoitukset menivät useamman kerran riehumiseksi ja nauramiseksi. Osa tytöistä ei kuunnellut lainkaan aikui-sia, vaan he puuhasivat omia asioitaan. Havaitimme myös yhden tytöistä yllyt-tävän muita mukaan riehumiseen, onnistuen saamaan mukaan toisen tytön. Ryhmämme alkoi olla Kalliolaan ym. (2010, 109–110) viitaten työskentelyvai-heessa, jossa tytöt uskalsivat olla omina itsenään vapaasti liikkuen ryhmän si-sällä.

Maalis-huhtikuun aikana keskustelimme ryhmässä myös tyttöjen harrastuksista. Heillä jokaisella oli draamaryhmän lisäksi jokin kiva harrastus, josta he kertoivat, esimerkiksi ratsastus ja leipominen. Nämä hetket olivat kivoja sekä tytöille että meille ohjaajille. Ilmapiiri oli turvallinen ja kuten Kalliola ym. (2010, 113) koros-tavat: tuolloin ryhmän jäsenet uskaltavat kertoa mielipiteensä ja keskustella avoimesti. Saimme mahdollisuuden kehumiseen ja kannustukseen, jota läh-teemme (Von Canada 2005b) tähdentää työskennellessä FASD- lasten kanssa.

Ryhmänohjaajina olimme itsekin kokeneet kivoiksi hetket, jolloin oli jutustelua leikkien lisäksi. Yhdessäolo ystävien kanssa ja siihen lisätty toiminnallisuus koettiin tärkeäksi. Yksi tytöistä kertoi, että hän tuli ryhmään vain tavatakseen kaverin, johon oli ryhmässä tutustunut. Someriin (2011, 103–111) viitaten huomasimme, että vertaisryhmän tavoite, uudet ystävyysuhteet, oli toteutunut.

Kävimme myös teatterin puvustamossa hankkimassa roolivaatteita. Tämä ilta oli onnistunut, tytöt olivat innoissaan ja illan päätteeksi söimme ”leipurittyttöme” tekemää herkullista mansikka-suklaakakkua. Toisen retken teimme Helsingin kaupunginteatteriin katsomaan lasten näytelmää ”Fedja-setä ja kissa”. Kaikki tytöt jaksoivat keksittyä näytelmän katsomiseen ja jälkeensä tytöt kertoivat tykänneensä näytelmästä. Irtiotto harjoituksista oli tytöille mieluisaa ja he nauttivat siitä.

Aktiivisuus ryhmän aikana ja toimintaan mukaan lähteminen vaihtelivat suuresti. Yhden tytön kohdalla oli ilo havaita, kuinka hän sitoutui harjoituksiin ja oli hyvin aktiivinen harjoituskerrasta toiseen. Muiden tyttöjen kohdalla aktiivisuus ja toimintaan mukaan lähteminen oli hyvin vaihtelevaa ja oli pääsääntöisesti melko haasteellista.

Hankalissa tilanteissa havaitsimme napakan puuttumisen asiaan ja keskustelun auttavan paremmin keskittymään harjoituksiin. Tosin oli myös tilanteita, joissa keskustelu ei auttanut, vaan paremmin toimi huomioitta jättäminen. Ohjaajina käytimme Mäkiseen ym. (2009, 149) viitaten ryhmädynamiikan säätelyä, sanonta viestintää. Tuolloin tytöt tulivat oma-aloitteisesti ryhmään hetken kuluttua ja jaksoivat paremmin keskittyä ja osallistua harjoituksiin. Myös tyttöjen toiveiden kuunteleminen näytelmän suhteen auttoi. Omasta halustaan tytöt vaihtoivat rooleja keskenään.

Keskittymiskyvyn herpaantuminen muutaman tytön kohdalla vaikutti myös muihin tyttöihin. Havaitsimme heissä pettymyksen tunnetta, kun näytelmää ei saatu vietyä eteenpäin ja harjoiteltua. Näytelmän harjoituksissa ei voinut riehua ja touhuta omia asioita. Havaitsimme leikkien ja draamaharjoitusten olevan osalle tytöistä helpompia, koska niissä sai vapaammin toteuttaa omaa luovuuttaan.

Ulkoiset häiriötekijät, kuten musiikin kuuluminen harjoitustilan ulkopuolelta tai näytelmätilan vaihdos vaikuttivat keskittymiskykyyn. Huomasimme asian, jonka Valkonen (2003, 20; 2011,41) mainitsee: ympäristöstä tulevia ulkopuolisia ärsykejä on vaikea säädellä ja pienikin asia voi laukaista levottomuuden. Tällaisilla harjoituskerroilla näytelmää ei saatu vietyä loppuun.

Kolmen tytön kohdalla negatiiviset sanalliset ilmaisut, “en halua osallistua näytelmään”, “liikaa vuorosanoja näytelmässä”, “tylsää” ja “aikuiset vain määräävät”, antoivat meille aiheen miettiä, mitä teemme jatkossa. Ryhmän tavoitteena oli kuitenkin antaa positiivisia kokemuksia esilläolosta ja vahvistaa osallistujien itseluottamusta. Yksi tytöistä oli opetellut vuorosanansa ja jaksoi keskittyä, hän halusi myös tehdä näytelmän mainoksen kauniisti tekstaten. Hän oli taitava piirtäjä ja hänellä oli kaunis käsiala, mistä annoimmekin positiivista palautetta.

Ryhmässä on keskusteltava yhteisistä päämääristä (Pennigton 2005, 73). Keskustelimme tilanteesta tyttöjen kanssa ja vaihtoehtoista joko näytelmäharjoitusten jatkamisesta tai draamaleikkiryhmästä ilman näytelmää. Tyttöjen harkittua asiaa viikon verran, päätyivät kaikki tytöt näytelmäharjoitusten jatkumiseen ja näytelmän esittämiseen yleisölle. Yksi tytöistä oli todella pettynyt, jollei mitään näytelmää olisi tullutkaan. Hän oli kevään aikana rohkaistunut ja ollut ryhmämme aktiivisin.

Esityskertoja päätettiin kuitenkin vähentää ja kouluvierailut jättää pois. Tytöt kertoivat, että heitä jännitti esiintyä suuren yleisön edessä. Kerroimme, ettei yleisöä ole paljon, vain tyttöjen omia tuttuja ja kavereita, heidän niin halutessaan. Aloimme harjoitella näytelmää oikealla esiintymislavalla, jossa tuleva näytelmä esitettäisiin.

9.5 Näytelmän viimeisiä harjoituksia

Päätimme, että näytelmän esityksiä tulisi olemaan vain kaksi ja loput aiemmin sovitusta esitysajoista harjoittelisimme näytelmää. Kahdella viimeisellä viikolla toukokuussa 2013 harjoittelimme näytelmää useamman kerran. Tyttöjen keskit-

tyminen ja aktiivisuus harjoituksissa vaihteli suuresti. Välillä he muistivat vuorosanansa ja roolinsa ja välillä riehaantuivat täysin. Yksi ryhmän tytöistä odotti innokkaasti näytelmän esitystä, hän osallistui aktiivisesti harjoituksiin keskittyen niihin joka kerta. Hän teki myös mainoksen näytelmästä (KUVA1).

KUVA1. Näytelmän mainos

Sovimme myös, että aikuiset ottaisivat isomman roolin näytelmän juonen eteenpäin viemiseksi. Kerroimme tytöille, ettei haittaa vaikka vuorosanat unoh-tuisivat, sillä tarvittaessa aikuiset auttaisivat. Toukokuun ajan harjoittelimme ilman käsikirjoituspapereita, jolloin näytelmä alkoikin sujua paremmin, vaihtelevasta keskittymiskyvystä huolimatta. Harjoitukset alkoivat tuottaa tulosta ja tytöt pääsivät sisälle näytelmän juoneen.

Harjoitusten välissä vapaa oleskelu, välipala ja jutteleminen kesäsuunnitelmista, harrastuksista ja tulevasta nyttikestistämme viimeisellä kerralla, oli mukavaa. Tytöt juttelivat omista taustoistaan ja muun muassa siitä, koska olivat nähneet viimeksi biologiset vanhempansa. Tuolloin oli myös kahdenkeskisiä keskusteluhetkiä aikuisen kanssa. Ryhmän turvallisuus, kuten Kopakkala (2005, 38) mai-

nitsee, lisäänty, mitä enemmän myös kahdenkeskistä vuorovaikutusta ryhmän sisällä on.

Viimeiset harjoitukset ja kenraaliharjoitus onnistuivat täydellisesti. Tytöt hämmästyttivät meidät samalla tavoin kuin ensimmäisissä näytelmän harjoituksissa tammikuun alussa. He jaksoivat keskittyä ja muistivat kukin omat vuorosanansa. Yhdessä tehtäessä tuli tunne, josta Airaksinen ja Olkkonen (2006, 8–10) kirjoittavat: ”Tämä on meidän juttu.” Kenraaliharjoitus oli lauantaina aamupäivällä, jolloin tytöillä ei ollut takana pitkää koulupäivää ja he tulivat toimintaan levänneinä ja virkeinä. (Ks. Somer 2011, 111–114.) Aktiivisuus, aloitteellisuus ja keskittymiskyky olivat hyviä.

9.6 Näytelmän esitykset yleisölle

Ensiesitys oli menestys kaikin puolin. Ennen esitystä söimme välipalan, jolloin tytöt olivat luonnollisesti jännittyneitä. Näytelmässä tytöt keskittyivät ja pelkäsivät jo se, että he uskaltautuivat esiintymään yleisölle, oli iso asia ja yksi toiminnan tavoite. He muistivat vuorosanansa ja puhuivat kuuluvalla äänellä. Lopuksi tytöt saivat ruusuja, kehumisia ja halauksia niin yleisöltä kuin meiltä ryhmän ohjaajiltakin. Yleisönä oli muun muassa vanhempia, sisaruksia ja muita sukulaisia. Ensiesityksen päätteeksi tytöt olivat innoissaan ja helpottuneita, kuten me aikuisetkin.

Toinen esityksemme oli illalla, jolloin kokoontuimme Mellariin noin tuntia ennen esitystä. Tarkoitus oli kerrata näytelmää ja syödä rauhassa välipala ennen esitystä. Tytöt olivat jo tullessaan väsyneitä ja riehakkaita. Yksi tytöistä oli koulun jälkeen ollut toisessa harrastuksessa ja saapui sieltä esitykseen. Koetimme rauhoitella tyttöjä ja jätimme näytelmän kertaamisen. Olimme ulkona raittiissa ilmassa ja nautimme sitten välipalan. Tyttöjä jännitti kovasti ja jännitys vain lisääntyi heidän huomatessaan yleisössä olevat heidän ikäisiänsä poikia. Yksi tytöistä ilmoitti, ettei esiinny ollenkaan, mutta ryhmän tuki ja muiden tyttöjen kannustaminen rohkaisivat häntä.

Tytöt rohkaistuivat kuitenkin esiintymislavalle ja näytelmä menikin hyvin, pientä jännitystä ja levottomuutta esityksessä oli ensiesitykseen verrattuna. Havaitimme näytelmän ajankohdalla olevan merkitystä tyttöjen vireystilaan. Kehuimme tyttöjä hienosta suorituksesta. Myös yleisö piti esityksestä ja kannusti tyttöjä aplodein. Ryhmämme oli nyt lopetusvaiheessa, jolloin mietimme mahdollista tulevaa tapaamista. (Ks. Kalliola ym. 2010, 109–110.) Jäimme odottamaan seuraavan viikon nyttikestejä, jolloin päätimmekin kokoontua vuoden kuluttua ja vaihtaa kuulumisia. Nyttikesteille jokainen toi jotain pientä purtavaa, juttelimme ja kyselimme tytöiltä palautetta vertaisryhmästä. Leikimme muutamia tytöille mieluisimpia leikkejä. Ilta oli hauska ja me kaikki olimme helpottuneita näytelmän onnistumisesta.

10 ARVIOINTI

Opinnäytetyön kokonaisuuden arviointi on osa oppimisprosessia. Toiminnallisen opinnäytetyön arvioinnin kohteena ovat työn idea, asetetut tavoitteet, kohderyhmä ja teoreettinen viitekehys. Tärkeää on myös arvioida työn toteuttamista sekä keinoja tavoitteiden saavuttamiseksi. Toiminnallisen opinnäytetyön tulee olla merkittävä kohderyhmälleen ja ammatillisesti kiinnostava. Tärkeää on myös kriittinen pohdinta työn onnistumisesta ja tekemisen mielekkyydestä. Huomioitavia asioita arvioinnissa ovat oma arvio prosessin raportoinnista. (Vilka 2003, 154, 157,159.)

Opinnäytetyön raporttia kirjoittaessamme kokoonnuimme säännöllisesti ja hyödynsimme kummankin meidän vahvuuksia ehjän kokonaisuuden saavuttamiseksi. Opinnäytetyötä aloittaessamme parityöskentely toi haasteita, sillä emme tunteneet toisiamme ja työskentelytapojamme. Pysyimme koko prosessin ajan aikataulussa ja hyödynsimme ohjaajalta saamaamme palautetta raportin viimeistelyvaiheeseen asti.

10.1 Tytöiltä saatu palaute

Tavoitteiden saavuttamisen arviointiin oman arvioinnin tueksi on hyvä kerätä palautetta myös kohderyhmältä, jotta arviointi ei jää subjektiiviseksi. (Vilka 2003, 157). Viimeisellä kokoontumiskerralla keräsimme palautetta tytöiltä. Kysyimme, mikä heidän mielestään oli ollut mukavinta toiminnallisessa ryhmässä. Kysyimme myös uusista ystävyysuhteista ja halusivatko he jatkossa samanlaista toimintaa tai tavata samalla kokoonpanolla vuoden päästä kuulumisien merkeissä.

Tytöt kertoivat, että mukavinta ryhmässä olivat olleet leikit ja esiintyminen. Uudet ystävyysuhteet koettiin tärkeänä asiana, sillä jokainen tytöistä mainitsi, että oli saanut uusia ystäviä, joita tapaili muulloinkin kuin vertaisryhmässämme. Jatkossa he halusivat samanlaista toimintaa, jos mukana olisi saman ryhmän tytöt.

Näytelmän esittäminen koettiin jännittäväksi mutta myös tärkeäksi. Tyttöjen mielestä myös yhteiset leikit olivat mukavia, erityisenä mainittiin ”kinuski-leikki” ja ”susi ja lammas”. Tytöt toivoivat yhteistä tapaamista vuoden kuluttua.

Tyttöjen vanhemmilta emme keränneet systemaattista palautetta, mutta saimme heiltä kommentteja esityksen päätteeksi. Palaute sekä esityksestä että ryhmätoiminnasta oli positiivista. Vanhemmat toivoivat jatkossa samanlaista toimintaa ja kertoivat tyttöjen lähteneen joka viikko mielellään vertaisryhmään. Myös vanhemmat painottivat uusia ryhmässä syntyneitä ystävyysuhteita.

10.2 Yhteistyökumppaneilta saatu palaute

Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen puheenjohtaja Tiina Pitko oli seuraamassa ensiesitystä ja piti siitä paljon. Hän kertoi, että tärkeää olivat uudet ystävyysuhteet, joita tytöt ryhmässä saivat, samoin positiivinen esilläolo ja rohkaistuminen. Opinnäytetyön raporttimme esitellään Uudenmaan sijaiskotiyhdistykselle ja sijaisperheiden sosiaalityöntekijöille Uudellamaalla. Tiina Pitkon (2013) mielestä vertaisryhmän toimintamalli ja raporttimme hyödyntää sijaiskotiyhdistyksen toimintaa ja lastensuojelun sijaisperhetoimintaa. Tulevaisuudessa toimintamallimme voitaisiin hyödyntää perustettaessa uusia toiminnallisia vertaisryhmiä. Hänen mielestään oli hyvä, että raportissamme toimme esille FASD-lasten vahvuuksien lisäksi heidän pulmansa ja vaikeutensa. Näistä asioista kertominen on kuntoutuksen ja toiminnan kannalta olennaista.

Toiminnan taiteellisesta puolesta vastannut Nelli Reinikainen (2013) kertoi toiminnan vahvuutena olleen joustavuuden tilanteiden mukaan, monipuolisen työryhmän ja tavoitteiden toteutumisen. Toiminnan heikkoutena hän mainitsi puolestaan ajan puutteen liittyen epärealistisiin odotuksiinsa produktiosta ja sen prosessista. Tasokkaan produktion luomiseen tarvittaisiin lisää aikaa noin 6 kuukautta, jolloin myös esimerkiksi teatterileiri voisi olla hyvä väline intensiivisempään työskentelyyn prosessin jossain vaiheessa. Korkeatasoisempaa esitystä olisi voitu markkinoida laajemmin myös ulkopuolisille, mutta toisaalta hänen mielestään toiminta olisi onnistunut ilman tuotosta, näytelmää.

Tämän kokemuksen jälkeen Reinikainen (2013) toteaa, että on tärkeää tietää hieman enemmän ennakkotietoja lapsista, esimerkiksi tilanteesta kotona, muista harrastuksista ja vireystilaan vaikuttavista tekijöistä. Ryhmän kokoontumisaika tulee miettiä tarkemmin, arki-ilta koulupäivän jälkeen ei ole paras mahdollinen kokoontumisaika.

Tytöt olivat ikäjakaumastaan huolimatta eri kehitysvaiheessa, mikä toi omat haasteensa toimintaan. Tärkeää olisi, että ryhmään osallistuvat lapset olisivat jatkossa selkeästi samassa kehityksen vaiheessa jolloin leikeissä ja draamassa pääsisi mahdollisesti syvemmälle tasolle. Jatkossa myös prosessin suunnittelu tulee olla tarkempi, mutta silti joustava. (Reinikainen 2013.)

Reinikainen (2013) kertoo omasta näkökulmastaan tyttöjen saaneen prosessin aikana rohkeutta olla esillä ja esiintyä sekä kommunikoida aikuisten ja muiden ryhmäläisten kanssa. Näytelmässä tytöt suorittivat vastuutehtävänsä mallikkaasti, keskittymis- ja esiintymisvaikeuksista huolimatta. Jokainen tyttö vei osaltaan tarinaa eteenpäin, se ei ollut vain aikuisten vastuulla. Prosessin aikana lisääntyi myös tunteiden ilmaisu ja ryhmäläisten välille syntyi uusia ystävyssuhteita sekä positiivisia kokemuksia hyvistä aikuisista. Tytöt saivat paljon myös hauskoja hetkiä tasaveroisessa seurassa. Kaiken kaikkiaan tytöillä lisääntyi esiintymisvalmius ja he saivat vahvistusta osaamiselleen niin suullisessa, kirjallisessa kuin piirtämisen taidoissa. Lopputulos oli tyttöjen näköinen ja kohdeyleisölle mielekäs.

Yhteistyömme Reinikaisen mielestä sujui hyvin ja oli hyvä, että me kaikki aikuiset olimme erilaisia. Esityksen tasoa olisi kuitenkin voitu nostaa, jos kaikilla aikuisilla olisi ollut kokemusta draamatoiminnasta. Hän piti myös tärkeänä aikuisen aitoa läsnäoloa hetkissä, jolloin työskennellään lasten kanssa. Tapaamiset ennen harjoituksia olivat tarpeellisia ja toimivia. Erilainen osaaminen, yhteiset tavoitteet ja monta aikuista oli prosessin kannalta hyvä asia. Jatkossa aikuisten toimintaa voisi kehittää vielä selkeämmällä vastuualueiden jakamisella ja yhteisellä toimintasuunnitelmalla vaikeiden tilanteiden varalta. Hyvä olisi ollut myös asettaa tarkemmat välitavoitteet. Harjoitusten jälkeen olisi hyvä olla tapaami-

nen, jolloin käytäisiin läpi ryhmäkerran toiminta selvä suunnitelma seuraavalle kerralle. (Reinikainen 2013.)

10.3 Opinnäytetyöntekijöiden arviointi

Toiminnallista opinnäytetyötä arvioitaessa huomioidaan käytännönjärjestelyjen onnistuminen, käytännönammattillisen taidon ja teoreettisen tiedon yhdistymistä siten, että alan ammattilaiset hyötyisivät siitä. (Vilkkä 2003, 158–161.) Ammatillisen kasvun arvioimiseksi pohdimme tavoitteiden saavuttamista, epäonnistumisia ja syitä niihin.

Ryhmätoiminnan arvioinnin tukena työssämme käytimme havainnointilomaketta, johon jokaisen ryhmäkerran päätteeksi kirjasimme havaintomme. Lisäksi pidimme oppimispäiväkirjaa. Havainnointilomake tuki hyvin valitsemaamme metodia osallistuvaa havainnointia. Lomake rakentui opinnäytetyössä käyttämiimme lähteisiin perustuvaan teoreettiseen tietoon FASD-lasten vahvuuksista ja pulmista. Lomakkeen ansioista havainnointi oli järjestelmällisempää ja luotettavampaa, sillä havainnoimme joka kerta samoja asioita. Havainnoinnissa helpotti kaksi havainnoitsijaa, sillä jälkeempäin, kun kirjoitimme raporttiamme, olimme tehneet usein hyvin samankaltaisia huomioita, mutta myös huomanneet eri asioita, joita yhdistelemällä monipuolistimme havaintojamme. (Ks. Aarnos 2010, 173–175.)

TAULUKKO 1. Yhteenvedo havainnoituista asioista kuluvalta vuodelta.

Päivämäärä	Lapsi A	Lapsi B	Lapsi C	Lapsi D
Läsnä	Tyttö1	Tyttö 2	Tyttö 3	Tyttö 4
Aktiivisuus ryhmän aikana*	++++	+++	+++	+++
Kontakti toisiin lapsiin*	++++	+++	++++	+++
Kontakti aikuisiin*	+++	++++	+++	+++

Aloitteellisuus* (toimintaan mukaan lähteminen)	++++	+++	++++	++++
Keskittymiskyky*	++++	+++	+++	+++
Positiiviset tunnetilat (Lasten sanalliset ilmaiset)	Kivaa, miksei kerhoa voi olla joka päivä	Ihan mukavaa oli	Kivoja leikkejä, kaverit mukavia	Mukava kerta, kivointa kaverit
Negatiiviset tunnetilat (Lasten sanalliset ilmaiset)		Näytelmä ja replat liian pitkiä, tylsää. en halua esittää, aikuiset määrää	Aikuiset vain määrää, en osallistu näytelmään, repliikit pitkiä, haluan vaihtaa roolia tai en esitä	En osallistu näytelmään, enkä esitä. Vuorosanat liian pitkiä.
Vahvuudet (mm. verbaalisuus, auttavaisuus, iloisuus, ystävällisyys, empaattisuus sekä jokin erityistaito esim.laulaminen, liikunta)	Liikunta, verbaalisuus, hyvä muisti, ilmaisu esityksessä, taitava piirtäjä	Verbaalisuus, liikunta	Verbaalisuus, tarinan kertominen, liikunta, hyvä muisti.	Ystävällisyys, iloisuus, ilmaisu esityksessä, piirtäminen, liikunta, hyvä muisti.

***-MERKITYT ARVIOIDAAN:**

+Ei ollenkaan ++Hieman +++Melko paljon ++++Paljon +++++Hyvin Paljon
Positiiviset ja negatiiviset tunneilmaisut sekä lapsen vahvuudet kirjaamme sanallisesti

Tytöt olivat aktiivisia ja lähtivät helposti mukaan toimintaan. Heidän vahvuksiin oli liikunnallisuus ja verbaalisuus. He olivat ystävällisiä ja taitavia piirtämään, jolloin he jaksoivat keskittyä pitkäksi aikaa. Toiminnan aikana keskittymiskyky vaihteli, esimerkiksi näytelmän haasteellisuus ilmeni negatiivisina kommentteina. Tytöt vaihtoivatkin näytelmän rooleja kesken prosessin, jolloin jokaisella oli omalle itselleen parhaaksi katsomansa rooli näytelmässä.

Teoreettinen tieto, jota opiskelimme samalla kirjallista raporttia työstäessämme, tuki toimintaamme ryhmänohjaajina ja havainnoitsijoina. Toivomme myös, että raporttimme teoriaosuus hyödyntää alan ammattilaisia tulevaisuudessa vertaisryhmiä järjestettäessä. Apuna ryhmätoiminnassa olivat pitkä kokemus lasten kanssa työskentelystä, draamatoiminnasta ja lastensuojelutyöstä sekä erityistä tukea tarvitsevista lapsista erityisluokalla.

Osallistuminen oli sataprosenttista, mikä vaikeutti välillä havainnointia. Kuten Kataja ym. (2011, 27) kirjoittavat, ohjaustilanteet vaativat välillä nopeita reaktioita ja prosessiin heittäytymistä. Varsinkin näytelmän harjoitusten aikana olimme välillä niin kiinni omissa rooleissamme näytelmässä, että havainnointi jäi puutteelliseksi. Tilanteet eivät lasten kanssa työskennellessä olleet aina ennakoitavissa ja kuten Hirsjärvi ym. (2010, 212–214) mainitsevat, tilanteet muuttuivat nopeasti. Tämä vaikeutti havainnoinnin tarkkuutta.

Opinnäytetyömme tavoitteet positiiviset kokemukset esilläolosta, uudet tavat toimia ryhmässä, itseluottamuksen ja ilmaisukyvyyn vahvistaminen sekä uusien kaverisuhteiden syntyminen vertaisryhmän sisällä toteutuivat. Tytöt löysivät uusia ystäviä ja osa tytöistä on tapailut ryhmän ulkopuolellakin muun muassa harrastusten merkeissä. He uskalsivat esiintyä yleisön edessä, mikä oli heille kaikille mielestämme iso saavutus. Onnistunut näytelmä oli myös yksi tavoitteistamme, joka toteutui.

Havaitsimme heidän itsetuntonsa kohoavan kevättä kohti mentäessä. Alkuvaiheessa esiintyminen, draamaharjoitukset ja yhteiset leikit vaativat paljon enemmän aikuisen tukea ja rohkaisua. Prosessin edetessä he rohkaistuivat ja jokaisesta tytöstä löytyi vahvuuksia, esimerkiksi verbaalisuus, iloisuus, auttavaisuus ja lahjakkuus piirtämisessä. Näistä vahvuuksista annoimme heille palautetta ja kannustusta. (Ks. Kalliola ym. 2010, 60–61.) He saivat myös turvallisia uusia aikuissuhteita ja mukavia yhdessäolon hetkiä.

Käytännön järjestelyt olivat mielestämme onnistuneet. Kulttuuritila Mellarissa meillä oli käytössä oma rauhallinen tila ja henkilökunnalta saimme tarvittaessa apua käytännön järjestelyissä, esimerkiksi he järjestivät meidän käyttöömmme

esiintymislavan meille sopivina ajankohtina. Yhteistyö vanhempien kanssa oli toimivaa samoin kuin yhteistyökumppaneiden. Prosessin aikana pidimme yhteyttä vanhempiin puhelimitse ja sähköpostitse esimerkiksi silloin, kun halusimme tietää, olivatko tytöt kotona jutelleet, haluaisivatko he esittää näytelmän vai jatkaa toimintaa yksinomaan draamaryhmänä.

Oma tavoitteemme ryhmän ohjaamisessa toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen toteutui. Saimme arvokasta kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lasten ohjaamisesta sekä toiminnallisten menetelmien, draaman ja leikin käytöstä ryhmätoiminnassa. Harjaannuimme myös havainnoinnissa ja huomasimme, että osallistuva havainnointi oli haastavaa, sillä olimme koko ajan toiminnassa mukana. Esimerkiksi näytelmää harjoiteltaessa jouduimme paneutumaan omiin rooleihimme, jolloin havainnointi ei ollut sataprosenttista. Oppimispäiväkirja ja pikaiset muistiinpanot ryhmäillan päätteeksi olivat hyvänä tukena, samoin se, että meitä oli kaksi havainnoitsijaa. Kun kokoonnuimme yhdessä kirjoittamaan, olimme tehneet myös erilaisia havaintoja ja huomioita. Siten aineistosta saatiin monipuolisempaa.

Raporttiimme käytimme asianmukaisia ja ajankohtaisia lähteitä, etsimme alan viimeisiä kansainvälisiä tutkimuksia ja pyrimme selkeästi kuvaamaan, mitä toiminnallisessa vertaisryhmässä tapahtui.

11 POHDINTA

11.1 Prosessin pohdinta

Toiminnallinen vertaisryhmä sijoitettujen lasten kanssa työskenneltäessä oli mielestämme onnistunut. Vertaisryhmä sopii tukimuodoksi, sillä tämänikäiset tytöt viihtyvät ikäistensä parissa. Toiminnalliset menetelmät, leikki ja draama, toimivat hyvin tavoitteidemme saavuttamiseksi. Merkittävää näissä ovat kokemuksellisuus ja toiminnallisuus. Täytyy kuitenkin muistaa, että kaikille ilmaisupainotteinen ryhmä ei sovi esimerkiksi esiintymispelon vuoksi. Toiminnan onnistuminen lähti kuitenkin tytöistä ja siihen vaikutti vuorovaikutussuhde muihin tyttöihin ja ohjaajiin.

Vapaat hetket, jolloin juttelimme ja oleilimme, olivat selvästikin tärkeitä tytöille, sillä silloin he saivat kertoa itsestään, harrastuksistaan, perheistään ja koulun tapahtumista. Vuorovaikutus oli tuolloin luontevaa ja rentoa. Näinä hetkinä tytöt kertoivat myös biologisista perheistään, sijaisperheistään, omista oppimis- ja keskittymisvaikeuksistaan. Aiemmissa vertaisryhmissä (Somer 2011, 115), oli tehty samankaltaisia huomioita vertaisryhmän luontevan vuorovaikutuksen muodostumisesta. Tärkeänä tekijänä hyvän vuorovaikutussuhteen ohella oli mielestämme ryhmän turvallinen ilmapiiri. Tuolloin lapsilla oli helppo olla oma itsensä ja toimia vapautuneemmin. (Ks. Airaksinen & Karkkulainen 2012, 8.)

Tytöt kertoivat, että ryhmään oli kiva tulla, eivätkä he silloinkaan, kun esiintyminen alkoi olla jännittävää, jääneet pois ryhmästä. Osallistuminen oli aktiivista koko toiminnan ajan. Lasten vanhemmat olivat mukana koko prosessin ajan kuljettaen lapsia yhteiskuljetuksessa vuorotellen matkan takaa. Ryhmämme lasten vanhemmilla on ollutkin suuri vaikutus ryhmän onnistumiselle, sillä ilman heidän aktiivisuuttaan tyttöjen osallistumismahdollisuudet ryhmään olisivat voineet olla heikommat pitkien välimatkojen vuoksi.

Prosessi oli meidän kannaltamme melko pitkä, sillä kokoonnuimme kahdeksan kuukauden ajan noin neljäkymmentä kertaa. Toisaalta ryhmätoiminta on myös antanut meille paljon ja olemme saaneet arvokasta kokemusta erityistä tukea tarvitsevien lasten toiminnallisesta ohjaamisesta. Tyttöjen kannalta ajateltuna prosessi oli mielestämme sopivan mittainen, sillä he pääsivät pikkuhiljaa leikki-en ja draamaharjoitusten kautta esiintymään ja pitkän prosessin aikana ilmaisul-lisuus kehittyi ja ystävyysuhteet pääsivät syntymään. Myös produktiota, näy-telmän tuottamista ajatellen prosessi oli mielestämme sopivan pituinen.

Näytelmä tuntui jossain vaiheessa liian haastavalta suhteessa tyttöjen keskitty-miskykyyn. Jaksaminen ei ollut samanlaista kuin samanikäisellä yleensä, vaikka motivaatiota riittikin. Lopulta esitys kuitenkin onnistui, joten tytöillä oli voimava-roja ja vahvuuksia koko prosessin loppuun saattamisen. Myös opinnäytetyönte-kijöiden taitoja punnittiin näyttelijöinä, sillä huomasimme roolimme olevan kui-tenkin merkittävä näytelmän juonen eteenpäin viemiseksi. Koska osallistujina ryhmässä oli vain neljä tyttöä, roolimme kasvoi prosessin edetessä.

Koulupäivän jälkeen muiden harrastusten ohella arki-iltaisin kokoontuminen oli välillä liian rankkaa. Väsymys purkautui riehumisena, nuokkumisena ja keskit-tymättömyytenä. Ohjaajien ohjeita ei jaksettu tällöin noudattaa. Pohdimme mi-ten ryhmämme olisi toiminut, jos meillä olisi ollut mahdollisuus kokoontua va-paapäivänä aamupäiviin.

Jäimme myös pohtimaan, että alussa olisi voinut laatia ryhmän yhteiset säännöt ja sopimukset sekä selkeämpi työnjako ohjaajien välillä. Haasteena toiminnas-samme oli varsinkin prosessin alussa se, ettemme tunteneet toisiamme ja tapo-jamme ohjata lapsia. Tuolloin olimme epävarmoja esimerkiksi siitä, kuka aikui-sista puuttuu tiukkoihin tilanteisiin. Lapset kaipasivat kuitenkin mielestämme selvää, aikuisjohtoista ohjaamista monessa tilanteessa. Prosessin edetessä työnjako selkeytyi kun opimme tuntemaan ja luottamaan toisiimme paremmin. Hyvänä asiana näemme ohjaajien moniammatillisuuden, taiteen ja draamatoi-minnan tuntemus yhdistettynä sosiaalialan ammatillisuuteen ja tietoon erityistä tukea tarvitsevistä lapsista. Ohjaajina kolme aikuista oli riittävä, mutta jos ryh-mämme olisi ollut suurempi, olisiko aikuisia pitänyt olla enemmän.

11.2 Ammatillinen kasvu

Arvioimme omaa ammatillista kasvuamme opinnäytetyön prosessin aikana sosionomi (AMK)-tutkinnon kompetenssien avulla. Opinnäytetyönprosessimme aikana opimme toimimaan tavoitteellisesti ja suunnitella ja arvioida toimintaamme. Toiminnalliset menetelmät, draama ja leikki osallistivat ja rohkaisivat lapsia. Heittäytymällä itsekkin mukaan saimme uudenlaisia innostavia kokemuksia toiminnallisista menetelmistä. Tulevaisuudessa pystymme ammatissamme hyödyntämään vertaisryhmästä saatuja kokemuksia erilaisten ryhmien ohjaajana.

Asiakastyön osaamiseen liittyen sosionomin tulee luoda asiakkaan osallisuutta ammatillisessa vuorovaikutus ja yhteistyösuhteessa sekä tukea ja ohjata erilaisia asiakasryhmiä heidän arjessaan. Sosionomin tulee ymmärtää asiakkaan tarpeet ja tukea tämän voimavaroja ja tukea tämän voimistumista ja vahvistumista kasvun ja kehityksen eri vaiheissa ja elämäntilanteissa. (Sosiaaliportti 2012d.) Opinnäytetyön prosessin aikana opimme tukemaan ja ohjaamaan erityistä tukea tarvitsevia lapsia vertaisryhmässä. Huomioimme lasten tarpeet, heidän vahvuutensa ja voimavaransa joita pyrimme tukemaan ja kannustamaan ryhmätoiminnan aikana. Huomioimme heidän kehityksensä vaiheet ja loimme avoimen ilmapiirin, jossa vuorovaikutus tuki tyttöjen osallisuutta. Jokaisen tapaamisen päätteeksi annoimme tytöille positiivista palautetta.

Sosionomin tulee kyetä huomioimaan jokaisen yksilön ainutkertaisuus, edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä ehkäistä huono-osaisuutta yksilön ja yhteisön näkökulmasta. (Sosiaaliportti 2012d.) Mielestämme olemme kehittyneet ammatillisesti kohtaamaan lapset ja heidän perheensä tasa-arvoisella ja arvostavalla tavalla. Toiminnassamme huomioimme perheiltä saamaamme tietoa liittyen lasten erityistarpeisiin. Ryhmätoiminnan aikana ja myös raportissamme noudatimme ammattieettisiä periaatteita koskien lasten ja perheiden anonymiteettiä koko toiminnan ajan. Prosessin alkaessa vanhemmat kertoivat tytöille, että heitä tultaisiin havainnoimaan ja että ryhmän toiminnasta työstetään kirjallinen raportti. Vertaisryhmätoimintamme edisti erityistä tukea tarvitsevien lasten tasa-arvoa yksilön ja sijaisperheen näkökulmasta.

Sosionomin tulee pystyä osallistumaan palveluiden tuottamiseen ja kehittämiseen sekä kyetä toimimaan moniammatillisessa työryhmässä ja verkostoissa edistäen asiakkaan turvaverkostojen toimintaa. (Sosiaaliportti 2012d.) Yksi toimintamme tavoitteista oli luoda uusi toimintamalli lastensuojelun sijaishuollon vertaisryhmätoimintaan. Mielestämme kehitimme ryhmätoimintaa toiminnallisten menetelmien avulla. Prosessin aikana teimme moniammatillista yhteistyötä, jossa toimimme lasten sosiaalisena tukena edistäen ennalta ehkäisevän työn menetelmää.

Sosionomin tulee osata käyttää yhteiskunnallisia vaikuttamisen ja viestinnän keinoja ja kyetä osallistumaan vaikuttamistyöhön yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Sosionomin tulee osata tuottaa uutta tietoa, suunnitella, toteuttaa arvioida ja raportoida sosiaalialan kehittämistä. (Sosiaaliportti 2012d.) Teimme opinnäytetyötä yhteistyössä Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen kanssa osallistumalla vaikuttamistyöhön tukien perheisiin sijoitettujen lasten osallisuutta. Kirjalliseen raporttiimme haimme teoretietoa kriittisesti hyödyntäen uusinta tutkimuksellista tietoa. Opinnäytetyömme raportin on tarkoitus hyödyntää Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen lapsille järjestettävää vertaisryhmätoimintaa. Sijaiskotiyhdistys markkinoi toimintaamme myös kuntien sosiaalitoimen työntekijöille. Kehityimme tutkimuksellisessa osaamisessa ja uuden tiedon tuottamisessa.

Toimintamalliin kokosimme tiivistetysti tärkeäksi havaitsemamme asiat järjestetäessä toiminnallista vertaisryhmää FASD-lapsille ja nuorille. Mielestämme toimintamalli ja siinä huomioitavat asiat ovat tärkeitä kaikessa lapsille ja nuorille järjestetyissä ryhmätoiminnoissa.

- Rauhallinen toimintaympäristö ilman melua ja tilan vaihtumista.
- Lyhyet toiminnalliset tuokiot.
- Turvallinen ilmapiiri ja turvalliset aikuiset, joihin lapsi voi luottaa ja kertoa asioistaan myös kahden kesken.
- Välitön positiivinen palaute, kehuminen ja kannustaminen, mikä edesauttaa hyväksytyksi tulemisen kokemusta omasta itsestä.

- Lyhyet, selkeät ja johdonmukaiset ohjeet toiminnassa.
- Lapsen vireystilan huomioiminen toiminnassa, tauot ja välipalat.
- Kokoonumisajankohdan huomioiminen: koulupäivän jälkeen lapset ovat väsyneitä. Viikonloppuna aamupäivisin vireystila on huomattavasti parempi.
- Riittävä määrä ryhmänohjaajia, mikä mahdollistaa lapselle yksilöllisen tuen.
- Napakka puuttuminen haastavissa tilanteissa, sillä lapset tarvitsevat turvallista, aikuisjohtoista rajaamista hajanaiselle käytökselleen.
- Ohjaajien vastuualueidenjako tarkasti, moniammatillinen työryhmä koostuen sosiaalialan ohjaajista ja toiminnallisten menetelmien ammattilaisista.
- Prosessin suunnittelu etukäteen mahdollisimman tarkasti, josta voi joustaa niin tarvittaessa.
- Ryhmän lapsen saman ikäisiä/samassa kehitysvaiheessa olevia, jolloin heiltä voi odottaa yhtenäisempää työskentelyä ryhmässä.

11.3 Kehittämisen- ja jatkoehdotukset

Aiempiin tutkimuksiin (Pölkki & Raitanen 2007, 57; Heikkinen ym. 2011, 14.) ja omaan kokemukseemme perustuen toiminnallisten vertaisryhmien toimintaa tulisi jatkaa sijaishuollossa oleville lapsille ja nuorille. Toiminnalliset vertaisryhmät ovat osa lastensuojelun avohuollon tukitoimea, mutta myös sijoitetuille lapsille ja nuorille tulisi antaa mahdollisuus kokea vertaisuuden tarjoama voima.

Mielestämme toiminnalliset vertaisryhmät ennaltaehkäisevät lasten ja nuorten ongelmia. Myös perhetyön koordinaattori, Anna Asikainen (2011, 94), näkee joskus pienenkin avun, esimerkiksi vertaistukiryhmän, ehkäisevän kalliimpien toimintojen käyttämisen. Vertaisuus ja toiminnallisuus rohkaisevat mielestämme lasten itsetuntoa, sosiaalisia taitoja ja auttaa löytämään uusia ystäviä. Toimintaa tulisi kehittää mielestämme myös sisällöllisesti, mutta myös huomioiden ohjaajien ammatillisuus, tieto lastensuojelusta ja kokemus työskentelystä sijoitettujen

lasten ja nuorten parissa. Toiminnallisissa ryhmissä näemme hyvänä eri ammattialojen hyödyntämisen.

Menetelmänä leikki ja draama toimivat hyvin, mutta huomioiden esimerkiksi meidän ryhmämme tyttöjen liikunnallisen aktiivisuuden ja vilkkauden, voisi jatkoa ajatellen hyödyntää tätä voimavarana, jolloin ryhmän toimintamenetelmänä olisi liikunta eri muodoissaan. Toiminnallisen vertaisryhmän menetelmänä toimisivat mielestämme myös hyvin piirtäminen, savityöt, valokuvaus, musiikki, kirjoittaminen ja askartelu.

Vireystilaan ja jaksamiseen liittyen huomioitavaa olisi myös ryhmän kokoontumisaika sekä tila, joka tulisi olla rauhallinen ilman ulkopuolisia ärsykeitä. Myös mahdolliset välipalaketket tulisi suunnitella rauhallisiksi, jolloin lapsilla on mahdollisuus kerätä voimia ja keskustella toisten lasten ja aikuisten kanssa.

Ryhmän ohjaajien saumaton ja ennalta hyvin suunniteltu työnjako ja vastuu ovat tärkeitä. Lasten kanssa työskennellessä toiminnan tulisi olla selkeää kohti yhteisiä tavoitteita. Toimintaa suunniteltaessa on hyvä huomioida ohjaajien erilaiset kasvatustyylit, ammatillinen tausta ja elämäntilanne. Ohjaajien eri vahvuudet voidaan hyödyntää lasten ja nuorten käyttöön. Sekä sosiaalialan koulutuksessa että työelämässä voisi lisätä koulutusta erilaisten toiminnallisten menetelmien osaamiseen.

Vertaisryhmätoiminnan vaikuttavuuden arvioimiseksi olisi hyvä, jos ryhmälle järjestettäisiin seurantatapaamisia esimerkiksi kerran vuodessa. Niissä voitaisiin vaihtaa kuulumisia ja jälkikäteen ryhmäläisten olisi helpompi arvioida, mikä merkitys vertaistoiminnalla on esimerkiksi uusille ystävyys-suhteille.

Uudenmaan sijaiskotiyhdistys oli aktiivinen markkinoitaessa vertaisryhmäämme esimerkiksi kaupunkien sosiaalityöntekijöille. Kuitenkin osallistujia ryhmässämme oli vain neljä. Pohdimme sitä, miksi osallistujia oli niin vähän. Miten ryhmistä tiedottaminen tapahtuisi paremmin ja saataisiin enemmän osallistujia hyväksi koettuun vertaisryhmätoimintaan? Miten saisi esimerkiksi kunnat ja järjestöt aktiivisemmin, mukaan ryhmien järjestämiseen ja markkinointiin?

Vaikuttavatko sijaisvanhempien voimavarat ja arjen jaksaminen lasten vertaisryhmiin osallistumiseen? Monessa sijaisperheessä on paljon lapsia ja heillä harrastuksia ja terapiatoimintaa. Myös matka ja kuljetukset voivat olla haasteena. Ryhmätoimintaa pitäisi olla jokaisen kunnan alueella ja olisi hyvä, jos vanhemmilla olisi mahdollisuus yhteiskuljetuksiin. Lasten kannalta katsottuna ryhmämme toiminnan ilmaisullisuus ja esitys saattoi olla haasteena ryhmään osallistumiselle. Siksi näemmekin, että tulevaisuudessa erilaiset toiminnalliset menetelmät mahdollistaisivat yhä useammalle lapselle toiminnan vertaisryhmässä jokaisen vahvuudet huomioiden.

LÄHTEET

- Aarnos, Eila 2010. Kouluun lapsia tutkimaan: Havainnointi, haastattelu ja dokumentit. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 172–186.
- Airaksinen, Raija & Karkkulainen, Marjatta 2012. Draamakka. Vakallinen toiminnallisia kokonaisuuksia. Helsinki: Draamatyö.
- Airaksinen, Raija & Okkonen, Seija 2006. Teatteria tenaville. Lapsi teatterin kokijana. Helsinki: Tammi.
- Andersson, Maarit 2011. Vauvaperheiden päihdekuntoutus. Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholin käytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 62–80.
- Asikainen, Anna 2011. Sijaisperheiden näkökulma. Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 81–102.
- Autti-Rämö, Ilona 2011. FASD:n historia ja yleisyys. Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 25–36.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.
- Eriksson, Susan 2009. Perhehoito ja FASD. Perhehoito (6) 18-19.
- Eriksson, Susan 2011. Sikiöaikainen alkoholi-altistus, moraali ja muuntuva asiantuntijuus: haastattelututkimus alkoholien vaurioittamien lasten palvelujärjestelmästä. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 5. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Fagerlund, Åse 2013. Fetal alcohol spectrum disorders in Finnish children and adolescents. Diagnosis, cognition, behavior, adaptation and brain metabolic alterations. Turku: Åbo Akademi. Psykologian ja logopedian laitos. Väitöskirja.
- FAS-förening i.a. FASD. Viitattu 8.12.2012. <http://www.fasforeningen.nu/>

- Grönfors, Martti 2010. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 154–170.
- Halmesmäki, Erja & Autti-Rämö, Ilona 2005. Fetaalialkoholisyndrooma: Voisiko lapsen ennustetta parantaa? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2005:121(1): 54–60. Viitattu 30.9.2012.
http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/arkisto?p_p-id=dlehtihaku-view_article-WA
- Heikkinen, Alpo; Levarno, Pauliina; Parviainen, Maarit & Savolainen, Aili 2007. Näe minut-Kuule minua: Kokemuksia ryhmästä. Helsinki: Socca ja Heikki Waris-instituutti.
- Heinonen, Hanna; Väisänen, Antti & Hippo, Tiina 2012. Miten lastensuojelun kustannukset kertyvät? Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki. Viitattu 5.6.2013.
http://www.lskl.fi/files/1518/Miten_lastensuojelun_kustannukset
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2010. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Huusko, Riikka, Raitanen, Tuija & Varjoranta, Kaisa 2007. Omaa elämää tutkimaan. Raportti sijoitettujen nuorten vertaisryhmästä. Julkaisussa Pölkki, Pirjo & Raitanen, Tuija (toim.) 2007. Vertaisryhmät lastensuojelun asiakkaiden voimavarana. Lastensuojelun kehittäminen Pohjois-Savossa–hankkeen julkaisuja 3/2007. Kuopion yliopisto. Minna Canth-instituutti. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Kopijyvä: Kuopio, 29–46.
- Isomäki, Tarja & Kuukkanen, Maria 2011. Täydennyskoulutusmalli perhehoitoon: työraportti Perhehoitoliiton ja Diakonia-ammattikorkeakoulun toteuttamasta perhehoidon täydennyskoulutuksen pilottihankkeesta. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2012. Kirjasto- ja tietopalvelut. Opinnäytteiden tiivistelmä tietokanta. Viitattu 1.10.2012.
<http://batman.jamk.fi/~voyager/opin/index.php?nayta=7866>
- Kalliola, Tiina; Kurki, Arja; Salmi, Marjaana & Tamminen-Vesterbacka, Tutta 2010. Matkalla ohjaajuuteen. Helsinki: Kirjapaja.

- Karkkulainen, Marjatta 2011. Siivet selkään, draamakengät jalkaan: kohtaamia draaman pedagogisilla näyttämöillä. Helsinki: Draamatyö.
- Kataja, Jukka; Jaakkola, Timo & Liukkonen, Timo 2011. Ryhmä liikkeelle. Toiminnallisia harjoituksia ryhmän kehittämiseksi. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kehitysvammaliitto 2011. FAS- ja muut FASDin muodot. Viitattu 4.10.2012.<http://verneri.net/yleis/fasd/fas-ja-muut-fasdin-muodot.html>
- Kehitysvammaliitto 2012a. Alkoholialtistuksen vaikutukset. Viitattu 4.10.2012. <http://verneri.net/yleis/fasd/alkoholialtistuksen-vaikutukset>
- Kehitysvammaliitto 2012b. Esimerkkejä kuntoutuksesta : kehonhahmotus ja sääntöleikit. Viitattu 9.12.2012. [http://verneri.net/yleis/fasd/kuntoutus/esimerkkejä-kuntoutuksesta](http://verneri.net/yleis/fasd/kuntoutus/esimerkkeja-kuntoutuksesta)
- Kehitysvammaliitto 2012c. Kuntoutus. Viitattu 26.5.2013. <http://verneri.net/yleis/fasd/kuntoutus.html>
- Kivitie-Kallio, Satu 2011. Sikiöaikana alkoholille altistuneet lapset sosiaalipediatriassa työssä. Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholien vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 49–61.
- Kopakkala, Aku 2005. Porukka, jengi, tiimi. Ryhmädynamiikka ja siihen vaikuttaminen. Helsinki:Edita.
- Koponen, Anne 2006. Sikiöaikana päihteille altistuneiden lasten kasvuympäristö ja kehitys. Helsinki: Kehitysvammaliiton tutkimusyksikkö Kotu. Viitattu 1.10.2012. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/vk/koponen/sikioaik.pdf>
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 1.10.2012. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>
- Leppo, Anna 2012. Precarious pregnancies. Alcohol, drugs and the regulation of risks. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntatieteiden laitos. Väitöskirja.
- Mantila, Ritva 2013. MTV-kolme aamu-TV. Suomi. 2013. Ohjaaja Jesse Kamaras. Tuottaja Asta Makkonen. 4.4.2013.
- Merilä, Johanna 2012. Taide antaa sanat vaikeille asioille. Talentia 39 (6) 44–45.

- Mäkelä, Klaus 2009. Vård och kontroll av missbrukarmödrar. Nordisk alcohol- och narkotikatidskrift (26) 318–327.
- Mäkinen, Päivi; Raatikainen, Eija; Rahikka, Anne; Saarnio, Tuula 2009. Ammatina sosionomi. Helsinki: WSOY.
- Nurminen, Kirsi-Marja 2011. Pienin askelin omaan elämään. Perhehoito-lehti, 6/2011. Viitattu 23.9.2012.
http://www.perhehoitoliitto.fi/julkaisut/phlehti6_11/fasd_nuoret.pdf
- Pajulo, Marjukka & Kalland, Mirjam 2006. Uutta ajattelua päihdeongelmaisten äiti-vauvaparien hoidossa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. (122) 2603–2611. Viitattu 15.6.2013.
<http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo96086.pdf>
- Paley, Blair & O'Connor, Mary 2011. Behavioral Interventions for Children and Adolescents With Fetal Alcohol Spectrum Disorders. Alcohol Research & Health 34 (1) 64–75.
- Pennigton, Donald C. 2005. Pienryhmän sosiaalipsykologia. Helsinki: Tammerpaino.
- Perhehoitoliitto 2012. Mahdollisuus elää ja kasvaa perheessä. Viitattu 12.9.2012.
http://www.perhehoitoliitto.fi/ajankohtaista/hankkeet_keinu
- Pirinen, Maria 2005. Päihdeäitien kokemuksia lastensuojelun tukitoimista. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu-tutkielma. Viitattu 30.9.2012
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/12752/URN_NBN_fi_jyu-200699.pdf?sequence=1
- Pitko, Tiina 2012. Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen puheenjohtaja. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.
- Pitko, Tiina 2013. Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen puheenjohtaja. Helsinki. Henkilökohtainen tiedonanto 27.5.2013.
- Pölkki, Pirjo & Raitanen, Tuija (toim.) 2007. Vertaisryhmät lastensuojelun asiakkaiden voimavarana. Lastensuojelun kehittäminen Pohjois-Savossa–hankkeen julkaisu 3/2007. Kuopion yliopisto. Minna Canth-instituutti. Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos. Viitattu 2.10.2012.

- http://www.pslastensuojelu.fi/julkaisut/lasuvvertaisryhmaraportti_final_260508.pdf
- Reinikainen Nelli 2012. Nelli Reinikaisen henkilökohtainen tiedonanto 24.9.2012.
- Reinikainen Nelli 2013. Nelli Reinikaisen henkilökohtainen tiedonanto 6.6.2013.
- Saastamoinen, Kati 2010. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Seppälä, Heikki 2012. Näkymättömästä näkyväksi. FASD-lasten ja –nuorten tuen ja palveluiden kehittämisprojekti 2008-2012. Projektin loppuraportti. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Skagerstrom, Janna; Chang, Grace & Nilsen, Per 2011. Predictors of Drinking During Pregnancy: A Systematic Review. Journal of Women's Health 20 (6) 901–912.
- Somer, Sari 2011. Kokemuksia vertaisryhmistä– Nuorten ääni kuuluviin! Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 103–117.
- Sosiaaliportti 2012a. Lastensuojelun käsikirja. Huostaanotto. Viitattu 4.10.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>
- Sosiaaliportti 2012b. Lastensuojelun käsikirja. Sijaishuolto. Viitattu 4.10.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto>
- Sosiaaliportti 2012c. Lastensuojelun käsikirja. Muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia. Viitattu 14.1.2013. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/avohuolto/muuttukitoimet/muitapalveluja/>
- Sosiaaliportti 2012d. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Sosionomi (AMK)-tutkinto. ECTS-kompetenssit. Viitattu 28.5.2013. http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/

- Sosiaaliportti 2012e..Lastensuojelu. Avohuollon tukitoimet. Viitattu 4.6.2013.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/hyvakautanto/kuvaus/?Practiced=5b4cb032-b882-4a01-aa7b-264e75f79f61>
- SOS-Lapsikyläsäätiö i.a. Viitattu 01.10.2012. <http://www.sos-lapsikyala.fi/tietoa-sos-lapsikylasta/pages/sos-lapsikylasaatio.aspx>
- Stenius, Kerstin 2009. Ogenomtänkta förslag om tvångsvård av gravida missbrukare. Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 26 (3) 241–242.
- Sutinen, Tiina 2010. Hoitomalli äitiys- ja lastenneuvolassa asioivien päihteitä käyttävien naisten hoitotyöhön. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Hoitotieteen laitos. Väitöskirja.
- Tanskanen, Susanna 2012. Metodiopetus 1: kirjallisuuskatsaus, havainnointi, valokuva, produktiot ja hankkeet. Lehtori Susanna Tanskasen luento 23.8.2012 Diakonia-ammattikorkeakoulussa Helsingissä.
- Teittinen, Antti 2011. Onko diagnoosi tarpeellinen? Pohdintoja lääketieteellisten diagnoosien yhteiskunnallisesta merkityksestä. . Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 164–179.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Kasvun kumppanit. Lastensuojelun asiakasmäärät. Viitattu 1.10.2012.
http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/johdon_tueksi_miten_arvioida/kustannusvaikuttavuuden_arviointi/lastensuojelun_asiakasmaarat
- Toivanen, Tapio 2010. Kasvuun! Draamakasvatusta 1-8-vuotiaille. Helsinki:WSOY.
- Uudenmaan sijaiskotiyhdytys ry 2012. Uudenmaan sijaiskotiyhdistyksen ry:n toimintasuunnitelma vuodelle 2012.
- Vaarla, Suvi 2011. Alkoholi-altistuksen vaikutukset lapsen elämään. Teoksessa Suvi Vaarla (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 7–24.
- Valkonen, Kirsi 2003. FAS-kuntoutusopas. Näkökulmia FAS- ja FAE-lasten kuntoutukseen. Helsinki: Kehitysvammaliitto.

- Valkonen, Kirsi 2011. Alkoholi-altistuksen vaikutukset aivojen kehitykseen ja FASD-lapsen kuntoutus. teoksessa Suvi Vaarla (toim.) alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholikäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto, 37–48.
- Vehkalahti, Reetta 2006. Leikkivä teatteri: Opas teatteri-ilmaisun ohjaajalle. Helsinki: Lasten keskus. Viitattu 7.12.2012. http://www.pslastensuojelu.fi/julkaisut/lasuvertaisryhmaraportti_final_260508.pdf
- Vilkka, Hanna & Airaksinen, Tiina 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Vilkka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.
- Von Canada 2005a. Let`s Talk about FASD. Secondary effects of FASD. Viitattu 28.12.2012. http://www.von.ca/FASDonline/en/pl_6.aspx
- Von Canada. 2005b. Let`s Talk about FASD. What you need to know about the child with FASD. Viitattu 28.12.2012. http://www.von.ca/FASDonline/en/p2_2.aspx
- Välivaara, Christine 2008. Tytöt rullaa!–Vertaistukea sijoitettujen nuorten ryhmästä. Pesäpuu 1/2008, 11–12. Viitattu 12.9.2012. http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/lehdet/tiedote_0108_nettiin.pdf

LIITE 1: Havainnointilomake

Päivämäärä	Lapsi A	Lapsi B	Lapsi C	Lapsi D
Läsnä				
Aktiivisuus ryhmän aikana*				
Kontakti toisiin lapsiin*				
Kontakti aikuisiin*				
Aloitteellisuus* (toimintaan mukaan lähteminen)				
Keskittymiskyky*				
Positiiviset tunnetilat (Lasten sanalliset ilmaisut)				
Negatiiviset tunnetilat (Lasten sanalliset ilmaisut)				
Vahvuudet (mm. verbaalisuus, auttavaisuus, iloisuus, ystävällisyys, empaattisuus sekä jokin erityistaito esim. laulaminen, liikunta)				

***-MERKITYT ARVIOIDAAN:**

+Ei ollenkaan ++Hieman +++Melko paljon ++++Paljon +++++Hyvin Paljon
Positiiviset ja negatiiviset tunneilmaisut sekä lapsen vahvuudet kirjaamme sanallisesti

LIITE 2: Näytelmä

jos metroon haluat mennä nyt

Kirjoittanut Fantastista! –teatteriryhmälle

Nelli Reinikainen

HENKILÖT:

MILLA:

PINJA:

RAISA:

RIIKKA:

TERTTU (Pinjan äiti):

MUMMO, torventöryyttäjä, mega-zombie:

1. Kohtaus LÄHTÖ

Metrossa istuvat Milla, Pinja ja Terttu. Ovet piippaavat sulkeutumisen merkiksi, Raisa ja Riikka juoksevat vaunuun, hyppivät muutaman kerran oven välissä kikatellen. Istuvat lopulta alas ja metro pääsee liikkeelle.

RAISA: Mihin me nyt mennään?

RIIKKA: En mä tiä.

RAISA: No katotaan. Vitsi mua ärsytti IHAN SIKANA kun ope sano ettei me päästä ratsastamaan niiden kanssa.

RIIKKA: Niin. Se on aika tyhmä.

RAISA: TYHMÄ TYHMÄ TYHMÄ!

RIIKKA: Joo.

RAISA: (näkee Millan) HEI! Meetkö sä ratsastaa?

MILLA: Hä?

RAISA: Niin, saatko sä mennä ratsastaa? Ihan varmana saat.

RIIKKA: Joo.

MILLA: Ihan sama.

RAISA: Uskallatko edes mennä?

MILLA: Totta kai.

KUULUTUS: KAMPPI – KAMPEN

2. kohtaus

Mummo tulee kyytiin, Raisa ja Riikka istuvat Millan viereen. Metro lähtee taas liikkeelle. Raisa ja Riikka istuvat Millan molemmille puolille.

RAISA: Et kuitenkaan uskalla.

RIIKKA: Niin!

RAISA: Ei se hevonen jaksais sua edes kantaa.

MILLA: Älkää viittikö.

RIIKKA: Löllöllöllöllöpää...

RAISA: Sun pitäis istua jossain invapaikalla.

MILLA: Hei oikeesti...

RIIKKA: (tökkii Millaa)

MILLA: Senkin pässit.

KUULUTUS: RAUTATIEASEMA – JÄRNVÄGSTORGET – CENTRAL RAILWAY STATION –

3. kohta

Mummo nousee metrosta, mutta tiputtaa hanskansa maahan. Milla ryntää mummon perään, helpottuneena siitä että pääsee kiusaajiensa välistä.

MILLA: Hei anteeks! Teiltä tippu... (ojentaa hanskat mummolle)

MUMMO: Kiitos! Kuinka huomaavaista.

MILLA: Olkaa hyvä.

MUMMO: Kuule, haluaisitko kuulla salaisuuden?

MILLA: No?

(Metron ovet piippaa, mummo jää niiden väliin)

MUMMO: Noh! Kuulehan tämä on taikametro. Tässä vaunussa ei voi tapahtua mitään pahaa.

MILLA: Just.

MUMMO: Ihan oikeasti! Ja tällä voi tapahtua aika outojakin asioita, huomaat varmasti pian (iskee silmää).

MILLA: Okei.

(Ovet piippaavat taas, mutto mummo on ovien välissä)

MUMMO: Mutta ei mitään pahaa. Muista se! (tuijottaa Millaa herkeämättä)

RAISA: Mee nyt pois siitä oven välistä että päästään lähtee!

RIIKKA: Nii!

MUMMO: Muista.... (siirtyy pois oven välistä)

RAISA: Ihme tyyppi.

4. KOHTAUS

Milla menee istumaan muualle, ei kiusaajien viereen.

RAISA: Hyvä että menit sinne!

RIIKKA: Nii!

MILLA: Antakaa mun jo olla!

RAISA: Mitä sä meinaat? (nousee ylös) Siis mitä sä meinaat? Ettei meidän seura kelpaa prinsessalle? (lähestyy Millaa Riikka mukanaan)

Kuuluu "taikääni" – Raisan ja Riikan puhe ja liike muuttuvat hidastetuiksi, Milla katselee ihmeissään.

RAISA: (hidastetusti) Mä tuuun sittä sinnnne. Tää on vapaa maa....
(Juuri kun Raisa on iskemässä Millaa...)

KUULUTUS: "BAILANIEMI – bailanäs"

Alkaa soida bilemusiikki, Pinja + Terttu tanssivat ihan kuin se olisi täysin luonnollista (ehkä peruukit päähän?), Raisa + Riikka tanssivat pakotetusti, Milla katsoo ihmeissään vierestä.

RAISA: Siis mitä tää on?

MILLA: Bailaniemi?

Bailaus jatkuu hetken, kunnes metron ovet piippaavat ja musiikki loppuu. Tilanne normalisoituu.

5. kohtaus

RAISA: Siis mitä?

RIIKKA: En tajuu.

RAISA: Tää on sun syytä! (osoittaa Millaa)

MILLA: No ei varmaan ole.

RAISA: Älä yhtään yritä. Painoit jotain nappia ja sitten ---

MILLA: Mitä nappia? Enhän mä...

(Raisan puhelin soi)

RAISA: Moi äiti. En. Emmä tiä. Se on äitillä. Joo. Moi.

RIIKKA: Oliko se sun toinen äiti?

RAISA: Joo.

MILLA: Onks sulla kaksi äitiä?

RAISA: Mitä sitten jos onkin?

MILLA: Mullakin on.

6. kohtaus

KUULUTUS: HEKONIEMI - HEGONÄS

Kaikkia alkaa naurattaa aivan holtittomasti. Vuorosanat sanotaan nauraen.

RAISA: Eikä voi olla!

MILLA: Joo.

RAISA: En usko.

MILLA: Sit mulla on yks biologinen veli, kaks siskopuolta ja kolme veljee kotona.

RAISA: Mull on vaan koira.

RIIKKA: Niin mullakin!

MILLA: Mä oon allerginen.

Nauravat aivan kippurassa lattialla kunnes ovet piippaavat ja tilanne normalisoi-
tuu.

7. kohtaus

Kaikki istuvat hiljaisina ja sulattelevat uutta tietoa.

TERTTU: Pinja, laita kirjat reppuun, kohta jäädään pois.

PINJA: Joo äiti!

(nousevat valmiiksi jäädäkseen pois)

MILLA: Eiks noi oo huomannu mitään omituista?

RIIKKA: Häh?

RAISA: Eihän tässä oo mitään omituista.

MILLA: Se mummo oli oikeessa...

KUULUTUS: "TORVINEN - HORNNÄS"-

MILLA: Eihän Helsingissä oo mitään Torvista!

RAISA: Eikö?

Metro pysähtyy. Pinja ja Terttu ovat asumassa ulos kun oven eteen tulee Torventöräyttäjä. Töräyttäjä juoksee ovelta toiselle ja estää ulospääsemisen. Tytötkin yrittävät, mutta eivät pääse. Ovet piippaavat ja sulkeutuvat aivan Pinjan nenän edestä. Töräyttäjä jää vaunuun sisään ja muuttuu tavalliseksi matkustajaksi.

8. kohtaus

PINJA: Eikö meidän pitänyt jäädä tässä?

TERTTU: Piti, mutta...

PINJA: Aika outo juttu.

TERTTU: Niin, en tiedä mitä...

PINJA: Oli kyllä tosi hieno torvi!

TERTTU: Ai mikä torvi?

PINJA: No se torvi mikä sillä miehellä oli! Etkö sä nähny?

TERTTU: En kyllä nähnyt mitään torvea.

PINJA: Näitteks te?!?

MILLA: Joo.

RAISA: No todellakin! Eihän täältä päässy mihinkään!

TERTTU: Älä nyt viitsi höpsiä. Se oli jokin laitevika vain. Jäädään sitten seuraavalla pysäkillä.

MILLA: (Raisalle) Ehkä aikuiset ei nää näitä juttuja ollenkaan.

RAISA: En ihmettele. Mutta se torvensoittajakin on tossa.

RIIKKA: Niin!

RAISA: Onkohan sillä vielä ne vaatteetkin?

MILLA: Ihan varmasti!

RAISA: Mennään katsomaan!

9. kohtaus

Tytöt hiipivät kohti Töräyttäjää, joka näyttäisi torkkuvan tuolillaan. Juuri kun ovat pääsemässä lähelle, tulee kuulutus:

”KILISATAMA – LAMMHAMNEN”

Töräyttäjä muuttuukin lampaaksi. Tytöt pelästyvät. Lammas loikkii määkien ympäri vaunua.

RAISA: Ei vitsi!

PINJA: Äiti! Katso!

TERTTU. Ei nyt Pinja, kohta jäädään pois.

PINJA: Mutta äiti!

Terttukin muuttuu lampaaksi.

MILLA: Ei oo totta!

RIIKKA: BÄÄÄ!

RAISA: Mä en varmana muutu – BÄÄ!

Kaikki muttavat yksitellen lampaaksi ja määkivät ympäri vaunua. Töräyttäjä lähtee lampaana vaunusta pois. Ovet piippaavat ja kaikki muuttuvat takaisin ihmisiksi.

10. kohtaus

TERTTU: (seisoo penkillä) Mitä ihmettä minä täällä oikein teen???

PINJA: Äitii...

MILLA: Teistä oli kiva hyppiä siellä... lampaana...

RIIKKA: Se oli aika hauskaa!

TERTTU: Hetkinen nyt nuori neiti, sanoitko sinä minua lampaaksi?

RAISA: No joo.

MILLA: Mutta...

TERTTU: Ei mitään käytöstapoja! Pinja, nyt pois sieltä!

PINJA: Äiti, sä et nyt vaan tajuu.

TERTTU: Tajua mitä?

PINJA: Kun sä et nää näitä juttuja...

TERTTU: Mitä juttuja? Ei kai... ei kai teillä ole siellä jotain huumeita?!?!?!?

PINJA: Äitiii...

RAISA: No voi pyhä jysäys! Arvon rouva, meillä ei tod. oo mitään huumeita.

TERTTU: Vaan?

PINJA: Aina kun tulee asema, niin tapahtuu jotain outoa! Ja sä et vaan tajuu mitään kun oot aikuinen.

TERTTU: Aha. Nyt Pinja tulet tänne ja me vaihdetaan metroa.

KUULUTUS: KAUHUSAARI – FASAÖ

11. kohtaus

RIIKKA: O-ou...

MILLA: Ei hyvä.

RAISA: Ei yhtään todellakaan lainkaan hyvä.

TERTTU: Pinja NYT tänne.

PINJA: Auta mua... mua pelottaa! (ottaa Millaa kädestä)

TERTTU: Pinjaaaaaaah... (muuttuu zombieksi ja lähestyy tyttöjä)

RIIKKA: Apua!

MILLA: Tuu tänne, mennään tähän nurkkaan...

(Riikka ja Raisa juoksevat Tertun ohi, mutta muuttuvat itsekkin zombeiksi ja lähtevät lähestymään Millaa ja Pinjaa)

PINJA: (itkee kauhuissaan) Ne muut jutut oli ihan kivoja! Apua!

MILLA: Oo ihan rauhassa...

PINJA: Kohta mekin muututaan...

MILLA: Niin kai.

(Metro pysähtyy ja sisään tulee Mega-zombie)

(Kaikki zombit lähestyvät nälkäisen näköisinä Millaa ja Pinjaa)

PINJA: Miks me ei muututa?

MILLA: En mä tiää!

PINJA: Pidä musta kii.

MILLA: Joo. Hei! Ehkä just siks me ei muututa! Tää loppuu ihan just, pidä vaan kii!

PINJA: Okei.

MILLA: Ei voi tapahtuu mitään pahaa, ei voi tapahtuu mitään pahaa, ei voi tapahtuu mitään pahaa, ei voi tapahtuu mitään pahaa...

(Milla ja Pinja puristavat toisiaan kädestä, zombit lähestyvät, Raisa ja Riikka ottavat ovat juuri haukkamassa palaa tytöistä kun ovet piippaavat ja kaikki muuttuu taas normaaliksi. Mega-zombie onkin mummo, Terttu istahtaa pöllumystyneenä eikä saa sanaa suustaan)

12. kohtaus

RIIKKA: Oho. Sori.

MILLA: Ei se mitään.

RAISA: Tota...

PINJA: Me ei muututtu! Me pidettiin yhtä ja me ei muututtu!

RAISA: Oikeesti?

MILLA: Totta.

RAISA: Mikä on seuraava asema?

MILLA: (katsoo taulusta) Herttoniemi.

PINJA: Hurttaniemi!

RIIKKA: Häröniemi!

RAISA: Vai Herukkaniemi?

RIIKKA: Yök.

MILLA: Kunhan ei oo Hirtoniemi.

PINJA: Hirtoniemi....

RAISA: Meidän pitää tehdä jotain. Kuulutus tulee ihan kohta.

PINJA: Otetaan käsistä kii! Ehkä kukaan ei muutu jos kaikki pitää kii!

RIIKKA: Okei!

(Tytöt ottavat toisiaan käsistä)

RAISA: Pitäkää lujaa!

MILLA: Mites noi? (osoittaa mummoa ja Terttua)

PINJA: Äiti! Ota kädestä kii!

TERTTU: Mitä sinä nyt...

PINJA: NYT! Äiti otat vaan kädestä kii! (kiskoo tytöt äitinsä luo niin että saa kädestä kiinni)

MILLA: Anteeks rouva, voisitteko mitenkään ottaa mua kädestä kiinni (lähestyy mummoa)

MUMMO: Totta kai kultaseni.

MILLA: (tajuaa vasta nyt että sama mummo) Mutta sähän oot... miten sä...

RAISA: Niin Milla, tota, sori vielä.

MILLA: Ööö. Ei se mitää, ethän sä tajunnu että se oli mun käsi.

RAISA: Niin. Ja siis muutenkin. Sä oot ihan okei.

MILLA: Okei.

RAISA: Okei.

KUULUTUS: HERTTONIEMI – HERTONÄS

13. kohtaus

Kaikki odottavat hiljaisina, kunnes ovet aukeavat. Ei tapahdu mitään. Ovet piip-paavat ja kaikki huokaisevat helpotuksesta.

PINJA: JES!

RIIKKA: UU JEE!

RAISA: Ei mitään!

MILLA: Ei niin yhtään mitään.

TERTTU: Eikä huumeita?

PINJA: No ei! Ne on meidän koulussa.

TERTTU: No sepä hyvä.

PINJA: Hei tulkaa meille! Äiti on leiponut pullaa.

RIIKKA: Pullaa!

PINJA: Joo! Voiks ne äiti tulla?

TERTTU: Kaipa se käy.

RAISA: Okei. Siis jos sä tuut? (Kysyy Millalta)

MILLA: Totta kai. Joo, kyl se käy. Pitää vaan soittaa äitille.

RAISA: Niin, sille toiselle.

(Hymähtävät. Kaikki ovat huomaamatta pitäneet toisiaan edelleen kädestä)

KUULUTUS: Siilitie – Igelkottsvägen

14. kohtaus

TERTTU: Jäädän tytöt tässä, päästään viiskasilla ihan mukavasti.

(Terttu nousee ja pitää Pinjaa kädestä, mutta ketju katkeaa ja tytöt henkäisevät kauhuissaan)

TERTTU: Noh, mikäs teillä nyt on? Kohta jäädään.

(Tytöt odottavat hiljaisina että metro pysähtyy. Terttu on astumassa Pinjan kanssa ovesta)

TERTTU: Tulkaahan nyt.

MUMMO: Menkää vain. Kaikki on hyvin.

MILLA: Okei. Tota. Kiitos.

MUMMO: Kiitos itsellesi! (heiluttaa hanskoja)

RIIKKA: Okei. Mennään.

RAISA: Sillitie!

MILLA: Noi HYI!

PINJA: Sellitie!

RIKKA: Söllötie!

(Tytöt ja Terttu poistuvat naureskellen, metron ovet piippaavat ja juna lähtee liikkeelle mummo kyydissään)

MUMMO: Joskus kannattaa uskoa mummojakin... (hymyilee itseksensä)